

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Από τα κινήματα στην κυβέρνηση: Μετασχηματισμοί στον πολιτικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ στην
πορεία του προς την κυβερνητική εξουσία

Κωνσταντίνος Σταύρος

ΑΘΗΝΑ 2024

Επιτροπή

Σεραφείμ Σεφεριάδης	Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης & Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο	Επιβλέπων
Λουκία Κοτρωνάκη	Εντεταλμένη Διδασκαλίας, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης & Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο	

Copyright © Κωνσταντίνος Σταύρος, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας πτυχιακής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περίληψη

Ο ΣΥΡΙΖΑ για περισσότερο από μια δεκαετία αποτέλεσε σταθερό σύμμαχο των κοινωνικών κινημάτων και μέσα από τη δράση του και τις ερμηνευτικές του πλαισιώσεις διαδραμάτισε κρίσιμο ρόλο στην ενδυνάμωση της κοινωνικής διαμαρτυρίας. Ο αντισυστημικός πολιτικός λόγος του κόμματος και το ριζοσπαστικό του πρόγραμμα, αποτέλεσαν κατά την περίοδο της μεγάλης οικονομικής κρίσης και των προγραμμάτων λιτότητας το εφαλτήριο για μιας μεγάλης έκτασης ανατροπή των συσχετισμών, συνταράσσοντας το πολιτικό σύστημα και τις κοινωνικές και πολιτικές ελίτ στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Έγινε ο κύριος πολιτικός εκφραστής των κοινωνικών αιτημάτων για δημοκρατία και δικαιοσύνη, κατορθώνοντας να αναδειχθεί σε κυβέρνηση με στόχο την ανατροπή της λιτότητας και των Μνημονίων.

Η σύντομη αυτή πορεία έκλεισε με την ανατροπή του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος του Ιουλίου του 2015 και την οριστική υπαγωγή του ΣΥΡΙΖΑ στο δόγμα της ΤΙΝΑ μέσα από την ψήφιση και την εφαρμογή του τρίτου κατά σειρά Μνημονίου. Η πορεία που διάνυσε ο ΣΥΡΙΖΑ από κόμμα των κινημάτων σε ένα ακόμα συστημικό κόμμα δεν αποτέλεσε ούτε ευθύγραμμη, αλλά ούτε και νομοτελειακή διαδικασία. Ακόμη περισσότερο, η μεταστροφή του Ιουλίου δεν αποτέλεσε στιγμιαίο γεγονός, αλλά προϊόν ευρύτερων μετασχηματισμών που διαδραματίστηκαν καθ' όλη την περίοδο από την ανάδειξη του κόμματος σε αξιωματική αντιπολίτευση μέχρι την κατάκτηση της κυβερνητικής εξουσίας.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η ανάδειξη και ανάλυση του πολιτικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ, τόσο μέσα από τα επίσημα κείμενά του, όσο και μέσα από κείμενα των συνιστωσών και των στελεχών του, που φανερώνουν τους μετασχηματισμούς που συντελέστηκαν. Επισημαίνονται, επομένως, θέσεις, αντιφάσεις και μετατοπίσεις στην πολιτική πρόσληψη του ΣΥΡΙΖΑ σχετικά με τα ζητήματα της κρίσης, του κράτους και της εξουσίας. Στο πλαίσιο αυτό αναδεικνύονται αξιακές πλαισιώσεις και ερμηνευτικά σχήματα που τροποποίησαν αρνητικά τους όρους του κοινωνικού και πολιτικού ανταγωνισμού, τις κοινωνικές εκπροσωπήσεις και την κοινωνική διαμαρτυρία. Διακρίνονται, έτσι, τομές που συντελέστηκαν στην πορεία του κόμματος από την υπόσχεση για την ανατροπή της λιτότητας προς την σταδιακή ενσωμάτωση και την καρτελοποίησή του.

Λέξεις-κλειδιά: ΣΥΡΙΖΑ, κοινωνικά κινήματα, κινηματικά κόμματα, αναδιανομή πλούτου, κόμματα καρτέλ

Abstract

For more than a decade, SYRIZA has been a steadfast ally of social movements, playing a crucial role in empowering social protests through its actions and ideological framing. The party's anti-establishment political discourse and its radical program served as the catalyst for a significant upheaval in power dynamics during the period of the economic crisis and austerity programs, destabilizing the political system and social and political elites in Greece and abroad. It emerged as the primary exponent of societal change through social demands for democracy and justice, managing to ascend to government with the goal of overturning austerity measures and Memoranda.

This brief trajectory culminated in the overturning of the result of the July 2015 referendum and the definitive alignment of SYRIZA with the "There Is No Alternative" (TINA) doctrine, achieved through the adoption and implementation of the third consecutive Memorandum. The transformation of SYRIZA from a movement party into another systemic party was neither a linear nor a deterministic process. Furthermore, the July shift was not an instantaneous event but rather the outcome of broader transformations that occurred throughout the period from the party's emergence as the main opposition to its rise to power.

The aim of this research is to highlight and analyze the political discourse of SYRIZA, through the analysis of its official political program, and of the articles and interviews of senior party members, seeking to unveil the transformations that it underwent. The goal is to highlight positions, contradictions, and shifts in SYRIZA's core party values with regard to issues of economic crisis, state, government and political power. It is against this background that frames and interpretative patterns that negatively modified the terms of social and political competition, social representations, and social protests emerge. Thus, the study brings to the forefront the turning points that occurred in the party's journey from the promise of overturning austerity to its gradual assimilation and cartelization.

Keywords: SYRIZA, social movements, movement parties, redistribution of wealth, cartel parties

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
Abstract.....	4
Περιεχόμενα.....	5
Ευχαριστίες	6
Εισαγωγή	7
1. Στο τέλος του «τέλους της Ιστορίας»: Το αποτύπωμα της Γένοβα και του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ	10
2. Στην πορεία προς την κυβέρνηση της αριστεράς.....	17
2.1 Κίνημα ενάντια στη λιτότητα, νέες πολώσεις και νέες κοινωνικές συμμαχίες. 17	
2.2 Το πολιτικό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ ως αντίπαλο δέος στον μονόδρομο της λιτότητας	23
2.3 Το ζήτημα του Κράτους της κυβέρνησης και της Εξουσίας.....	28
2.4 Η στροφή προς τον ιστορικό συμβιβασμό	33
Συμπεράσματα	41
Βιβλιογραφικές παραπομπές	43
Ελληνική βιβλιογραφία	45
Πηγές	48

Ευχαριστίες

Εκφράζω τις βαθιές μου ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδη για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε κατά τη διάρκεια των σπουδών μου στο ΠΜΣ, αλλά και για το θέμα της διπλωματικής εργασίας. Το επιστημονικό και θεωρητικό του βάθος αποτέλεσαν και αποτελούν γόνιμη πηγή ερεθισμάτων, κριτικής σκέψης και αμφισβήτησης. Ακόμη, ευχαριστώ την Λουκία Κοτρωνάκη για τις εκτεταμένες, ουσιαστικές και εξαιρετικά χρήσιμες μελέτες της πάνω στα ζητήματα που εξετάζω στην παρούσα εργασία. Η αστείρευτη επιμονή και των δύο για την ανάδειξη της συλλογικής δράσης και της κοινωνικής διαμαρτυρίας ως μορφές εκδημοκρατισμού της θεσμικής πολιτικής, αποτελεί πολύτιμη πυξίδα για την πολιτική και θεωρητική σκέψη του αντικειμένου της πολιτικής επιστήμης.

Εισαγωγή

Στο αντικείμενο μελέτης του κλάδου της Συγκρουσιακής Πολιτικής, πολιτικά κόμματα και κοινωνικά κινήματα αποτελούν για τις σύγχρονες δημοκρατίες αυτόνομους φορείς συλλογικής οργάνωσης και μαζικής συμμετοχής (Tilly, 1997). Ο ρόλος τους, όμως, αν και βρίσκονται σε σχετική αυτονομία μεταξύ τους, μπορεί να είναι συμπληρωματικός, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις μπορεί να βρίσκονται και σε άμεση εξάρτηση ανάλογα με τις πολιτικές ευκαιρίες και τις κοινωνικές αναγκαιότητες που παρουσιάζονται (McAdam, Tarrow, & Tilly, 2001· Tarrow, 2012). Οι ίδιοι διεκδικητικοί πόροι που τροφοδοτούν τις κινηματικές αντιστάσεις μπορούν να τροφοδοτούν και το κομματικό σύμπαν και αντίστροφα (Mathieu, 2010· McAdam, Tarrow, & Tilly, 1996).

Τα πολιτικά κόμματα, ενώ αποτελούν-μεταξύ άλλων- μοχλούς συσσώρευσης, αποκρυστάλλωσης και εκφοράς κοινωνικών αιτημάτων στο κεντρικό πολιτικό επίπεδο, ταυτόχρονα επιδρούν και αντίστροφα ως μηχανισμοί διαμόρφωσης της κοινής γνώμης μέσω του περιεχομένου του πολιτικού τους λόγου. Δεν αποτελούν μόνο φορείς κοινωνικών ιδεών, αλλά διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό και τις κοινωνικές ιδεολογίες (Σεφεριάδης, 2018). Ακόμα περισσότερο, τα κινηματικά κόμματα (Kitschelt, 2006) βρίσκονται σε άμεση αλληλεπίδραση με τα κοινωνικά κινήματα, εκφράζουν τα αιτήματά τους (ή μέρος αυτών) και επηρεάζονται από αυτά σε πολιτικό, ιδεολογικό και οργανωτικό επίπεδο. Ταυτόχρονα, όμως, είναι σε θέση μέσω των ερμηνευτικών πλαισιώσεών τους, της δράσης και της πολιτικής τους τοποθέτησης, να δίνουν μεγαλύτερη ώθηση σε κοινωνικούς αγώνες, να οξύνουν την αντιπαράθεσή των κοινωνικών δρώντων με τους φορείς εξουσίας που βρίσκονται απέναντι τους, χωρίς αυτό να αναιρεί την αυτόνομη δυναμική της κοινωνικής διαμαρτυρίας.

Από την άλλη πλευρά, πολιτικά κόμματα που, σε συγκεκριμένες χρονικότητες της κοινωνικής διαμαρτυρίας και των εκλογικών κύκλων, μπορεί να ασκούσαν μια προωθητική για τις συλλογικές δράσεις πολιτική διαμεσολάβηση, γίνονται μέσα από τις δράσεις ή (και) τις παραλήψεις τους φορείς καρτελοποίησης και να μετασχηματίζονται σε κόμματα καρτέλ.¹ Στον βαθμό που οι «εκβάσεις» της

¹ Τα κόμματα καρτέλ από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 αποτελούν το κυρίαρχο κομματικό μοντέλο και χαρακτηρίζονται για: α) την αυτονόμηση τους από την πολιτικά οριοθετημένη εκλογική τους βάση, β) την αγκίστρωσή τους στο κράτος για την οικονομική και πολιτική τους επιβίωση, γ) την εξάρτησή τους από τα ΜΜΕ, τους επικοινωνιολόγους και τους «τεχνικούς» της εξουσίας, δ) την υποβάθμιση της έννοιας του κομματικού μέλους και της εσωκομματικής δημοκρατίας και τη συγκέντρωση της ισχύος

κοινωνικής σύγκρουσης δεν είναι προεξοφλημένες, έτσι και ο ρόλος των πολιτικών οργανισμών μεταβάλλεται είτε προς τη μία είτε προς την άλλη κατεύθυνση, ανάλογα με τις αποφάσεις, τον πολιτικό προγραμματικό τους λόγο (αξιακές πλαισιώσεις), τα ρεπερτόρια δράσης τους.

Χαρακτηριστική τέτοια περίπτωση «κινηματικού κόμματος» (Della Porta, Fernández, Kouki, & Mosca, 2017· Kitschelt, 2006) στην πρόσφατη ελληνική ιστορία αποτελεί ο ΣΥΡΙΖΑ. Ένα κόμμα που σε πρώτο χρόνο στήριξε τα κοινωνικά κινήματα, τόσο με κρίσιμους διεκδικητικούς πόρους, όσο και μεταφέροντας τα αιτήματά τους στο κεντρικό πολιτικό επίπεδο, με αποκορύφωμα το επονομαζόμενο «κίνημα ενάντια στη λιτότητα». Τροφοδοτήθηκε σημαντικά από αυτά και κατόρθωσε να διατυπώσει μια συνεκτική ρητορική και αφήγηση για την κρίση και να εξελιχθεί στον κύριο πολιτικό εκφραστή του αιτήματος για την κατάργηση των Μνημονίων και τον τερματισμό των πολιτικών λιτότητας. Ο ΣΥΡΙΖΑ από ένα μικρό κόμμα της Ριζοσπαστικής Αριστεράς κατόρθωσε να εκφράσει με τρόπο αποτελεσματικό το αίτημα για δημοκρατία, τη χτυπημένη από τη λιτότητα κοινωνική πλειοψηφία και τους ιστορικούς πόθους του «λαού της Αριστεράς» και να ανελιχθεί σε κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης το 2012 και κυβέρνηση το 2015 με στόχο τον τερματισμό της λιτότητας. Ο ΣΥΡΙΖΑ αποτέλεσε τον κομβικό κομματικό σταθμό μιας εποχής έκρηξης της συλλογικής διαμαρτυρίας και των συγκρουσιακών δράσεων, η οποία έκλεισε με το «δημοκρατικό παράδοξο» του δημοψηφίσματος του Ιουλίου του 2015, την ακύρωση του αποτελέσματος και της κοινωνικής του δυναμικής και τέλος, την υπογραφή ενός τρίτου πακέτου λιτότητας. Η αποδοχή του δόγματος ΤΙΝΑ (There is No Alternative), είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση του μεταδημοκρατικού φαινομένου (Crouch, 2004), την «αναζωπύρωση» της κρίσης πολιτικής εκπροσώπησης, την κοινωνική απογοήτευση και την πολιτική αποστράτευση (Μαυρή, 2016-17).

Η μεταστροφή του ΣΥΡΙΖΑ από κόμμα που επαγγελλόταν τον τερματισμό της λιτότητας, τη δημοκρατία και την αναδιανομή εξουσίας και πλούτου προς όφελος των υποτελών κοινωνικών ομάδων, σε κυβέρνηση εφαρμογής προγραμμάτων λιτότητας δεν ήταν «στιγμιαίο συμβάν» (Κοτρωνάκη, 2015) ούτε νομοτέλεια. Ήδη από το 2012 κι έπειτα, ο ΣΥΡΙΖΑ διάγει μια περίοδο «βίαιης ωρίμανσης» και αναμονής για την

στην κορυφή και ε) τον συμπεριληπτικό πολιτικό λόγο, απέναντι στις διχαστικές και κοινωνικά μεροληπτικές προσεγγίσεις. Για τη θεωρητική συζήτηση σχετικά με την έννοια του κόμματος καρτέλ βλ. Katz (2008), Katz and Mair (1995, 2002, 2009, 2018), Mair (1994, 2009, 2013). Βλ. επίσης, σχετικά με το θέμα τις κριτικές παρατηρήσεις του Σεραφείμ Σεφεριάδη (Σεφεριάδης 2018).

κυβερνητική εξουσία με μετασχηματισμούς, τόσο στον πολιτικό, προγραμματικό του λόγο, όσο και στην οργανωτική του δομή. Επομένως, αυτή η μεταστροφή αποτελεί μια μακρόσυρτη διαδικασία που καθορίστηκε κυρίως από εσωτερικές διεργασίες και συσχετισμούς με πολιτικές και οργανωτικές προεκτάσεις.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τους παραπάνω μετασχηματισμούς στον πολιτικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ, μέσα από επίσημα κείμενά του, κείμενα των τάσεων/συνιστώσών του και συνεντεύξεις κεντρικών στελεχών του και να αναδείξει διαδικασίες και σημαντικούς κόμβους που συνέβαλαν στην σύντομη πορεία του ΣΥΡΙΖΑ από κόμμα της ριζοσπαστικής αριστεράς με ισχυρή αναφορά στα κινήματα, σε ένα σύγχρονο συστημικό κόμμα.

1. Στο τέλος του «τέλους της Ιστορίας»: Το αποτύπωμα της Γένοβα και του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ

Ο ΣΥΡΙΖΑ (Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς) δημιουργήθηκε το 2004, ως πολιτική συμμαχία ανάμεσα στον ΣΥΝ (Συνασπισμός της Αριστεράς των Κινήματων και της Οικολογίας) και οργανώσεις του χώρου της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς και ανένταχτους/ες. Είχε προηγηθεί η δημιουργία του «Χώρου διαλόγου και κοινής δράσης της Αριστεράς» το 2001, που έθεσε τις βάσεις για μια έστω πολιτική συνεννόηση αυτών των δυνάμεων. Παρά την αρχική αβεβαιότητα για το μέλλον του ΣΥΡΙΖΑ, υπήρχαν διεργασίες συνοχής για τις οργανώσεις που είτε συμμετείχαν ενεργά είτε παρακολουθούσαν κριτικά το ενωτικό εγχείρημα. Πρόκειται για τις κινηματικές διεργασίες που εξελίσσονταν στην Ελλάδα και στον υπόλοιπο κόσμο, στο φόντο της επικράτησης της λογικής ΤΙΝΑ στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και στις αρχές του 2000, ως «κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση». Μορφοποιήθηκαν οργανωτικά και πολιτικά ως Ελληνικό, Ευρωπαϊκό και Παγκόσμιο «Κοινωνικό Φόρουμ». Με κεντρικό σύνθημα το «Σκέψου παγκόσμια, δράσε τοπικά», το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ κατάφερε μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα να συνδέσει και να συνενώσει κάθε μικρό και μεγάλο τοπικό κίνημα και πρωτοβουλία ανά τη χώρα, συνενώνοντας ταυτόχρονα, θεματικές, πρακτικές και δίκτυα ανθρώπων, που αποτέλεσαν «το οργανωτικό και πολιτικό πρόπλασμα, αλλά και την πρώτη μαγιά ανθρώπων των τοπικών οργανώσεων μελών του ΣΥΡΙΖΑ» (Κοτρωνάκη, 2018, σ. 151, βλ. Κοτρωνάκη, 2015).

Οι διαδικασίες αυτές απέκτησαν δυναμική υποστήριξη στο εσωτερικό ενός τμήματος της αριστεράς και τον Μάιο του 2001 ανακοινώθηκε η ίδρυση του «Χώρου Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς» από εκπροσώπους έξι συλλογικοτήτων. Στη συνέντευξη τύπου (ΣΥΝ, 2021) περιγράφηκε η εξής στρατηγική στόχευση του εγχειρήματος:

Το πολιτικό μας πλαίσιο δεν μπορεί να είναι παρά αυτό που αναδεικνύει η συγκυρία, δηλαδή η ανάγκη για τους αγώνες των εργαζομένων ν' αποκρούσουν όλες τις επιθέσεις ενάντια στο εισόδημα, για τον κοινωνικό χαρακτήρα της κοινωνικής ασφάλισης, για την απόκρουση του τρομονόμου, για την ειρήνη στα Βαλκάνια, για την απόκρουση της νέας τάξης πραγμάτων, για το περιβάλλον [...] Παράλληλα για την αλληλεγγύη και κυρίως για τη διεθνή αλληλεγγύη, μέσα από την υποστήριξη κινητοποιήσεων, διαδηλώσεων των Κινήματων, όπως αυτό που σχεδιάζεται στη Γένοβα τον Ιούλιο του 2001 [...] Όλοι εμείς που συμμετέχουμε σε αυτή την πρωτοβουλία καλυπτόμαστε πίσω από το σύνθημα: "Οι άνθρωποι πάνω από τα κέρδη" [...]. Παράλληλα όμως ισχυριζόμαστε ότι και μια άλλη

Αριστερά είναι εφικτή. Μια Αριστερά, που να συνδιαλέγεται, που να συναποφασίζει, που ν' αγωνίζεται, που να διεκδικεί.

Η ελληνική συμμετοχή στη διεθνή διαδήλωση στη Γένοβα τον Ιούλιο 2001, κατά της πολιτικής των G8, εκτιμάται σε τρεις χιλιάδες άτομα, με συμμετοχή της Νεολαίας ΣΥΝ, άλλων εξωκοινοβουλευτικών οργανώσεων και συλλογικοτήτων (Μπουρνούς, 2013). Το αποτύπωμα που άφησε η Γένοβα, φαίνεται και στην απόφαση του 4^{ου} συνεδρίου του Συνασπισμού τον Δεκέμβριο του 2004:

Το κίνημα κατά της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης, είναι η καινούργια και ελπιδοφόρα εξέλιξη της εποχής μας.[...] Σήμερα όσο ποτέ ο ΣΥΝ με το Συνέδριο του θεωρεί τον εαυτό του δεσμευμένο στην ενίσχυση του πολύμορφου «κινήματος των κινημάτων». [...] Το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, ως μέρος του Ευρωπαϊκού και Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ, αποτελεί μια μεγάλη κατάκτηση του κινήματος κατά των πολέμων και της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης. Δεσμευόμαστε στο συνέδριό μας να πάρουμε όλα τα αναγκαία μέτρα προκειμένου τα μέλη μας στους κοινωνικούς χώρους (ιδίως στα συνδικάτα και την Αυτοδιοίκηση) να ενεργοποιηθούν στο πλαίσιο του ΕΚΦ. Να συμβάλλουμε ώστε το Κοινωνικό Φόρουμ να καταστεί χώρος συνάντησης όλο και περισσότερων κοινωνικών δυνάμεων, προσώπων, συλλογικοτήτων, για να διευρυνθούν οι παρεμβάσεις του, να απλωθεί στον ελληνικό λαό και ιδιαίτερα να αγκαλιάσει τη νεολαία (Συνασπισμός, 2004).

Εξίσου σημαντική ήταν η ελληνική συμμετοχή στο 1^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ στη Φλωρεντία, ενώ το 4^ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ διοργανώθηκε στην Αθήνα τον Ιούλιο του 2006. Στις συζητήσεις και τις εκδηλώσεις του τριήμερου συμμετείχαν περί τις τριανταπέντε χιλιάδες άτομα, ενώ στη διαδήλωση που έλαβε χώρα στις 7/5/2006 με κεντρικά συνθήματα «Μια άλλη Ευρώπη είναι εφικτή» και «Ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό και τον πόλεμο» έλαβαν μέρος ογδόντα χιλιάδες άτομα και αποτέλεσε τη μεγαλύτερη κινητοποίηση μετά τις μεγάλες αντιπολεμικές διαδηλώσεις του 2003.

Το αποτύπωμα που άφησαν η Γένοβα και το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ ήταν καθοριστικός παράγοντας για τη διατήρηση και τη λειτουργία του ενωτικού σχήματος, που συνένωνε σημαντικά κομμάτια της ριζοσπαστικής και ανανεωτικής αριστεράς. Από τα τέλη του 2004, και κυρίως μετά την εκλογή του Αλέκου Αλαβάνου ως νέου Προέδρου του Συνασπισμού (4^ο Συνέδριο, 12/12/2004), η γραμματεία του ΣΥΡΙΖΑ τίθεται εκ νέου σε λειτουργία με τη συμμετοχή εκπροσώπων από τις συνιστώσες του εγχειρήματος.

Ο ΣΥΝ ήταν η μεγαλύτερη οργανωτική δύναμη της συμμαχίας και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990 αποτελούσε κόμμα της ανανεωτικής αριστεράς με κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, αλλά με σχετικά μικρή εκλογική καταγραφή και εξίσου χαμηλή οργανική σύνδεση με ευρέα κοινωνικά στρώματα. Όσο ο ΣΥΡΙΖΑ, παρά τις εσωτερικές του αντιθέσεις μετασχηματιζόταν και εδραιωνόταν, μετασχηματιζόταν και ο ίδιος ο ΣΥΝ. Τα ριζοσπαστικά χαρακτηριστικά που είχε αποκομίσει από την πενταετία 1999-2004 και τη συμμετοχή του στα κοινωνικά κινήματα αποτυπώθηκαν και στο 4^ο συνέδριο του κόμματος, το συνέδριο της λεγόμενης «αριστερής στροφής» του ΣΥΝ, που μεταξύ άλλων αποφασίστηκαν: (α) η ενίσχυση των κοινωνικών κινημάτων· (β) η ενίσχυση και εμβάθυνση του ΣΥΡΙΖΑ ως στρατηγική επιλογή για την ενότητα και την κοινή δράση της αριστεράς· και (γ) η ανανέωση στα όργανα, στο δημόσιο λόγο και στις πρακτικές κοινωνικής παρέμβασης του κόμματος (Μπαλάφας, 2012).

Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα να κλείσει εκ των πραγμάτων μια –για πάνω από μια δεκαετία– ανοιχτή συζήτηση στο εσωτερικό του ΣΥΝ, που αφορούσε τη συμπόρευση με το ΠΑΣΟΚ και την οικοδόμηση ενός ευρύτερου προοδευτικού πόλου. Συνεπώς, ο ΣΥΝ έθεσε ως προτεραιότητα για την ενδυνάμωση της πολιτικής επιρροής του ΣΥΡΙΖΑ και την εκπόνηση ενός σχεδίου που θα ερχόταν σε πλήρη ρήξη με τον κυρίαρχο νεοφιλελευθερισμό σε όλες τις αποχρώσεις του. Παράλληλα, στόχευε στη δεξαμενή των κοινωνικών κινημάτων για τη μαζικοποίησή του και οργανωτική του ανανέωση, ενώ αναζήτησε τις νέες του συμμαχίες στην κοινωνική βάση και στις κοινωνικές οργανώσεις αντί για τις εδραιωμένες δυνάμεις του πολιτικού συστήματος. Ο ΣΥΝ και κατ' επέκταση ο ΣΥΡΙΖΑ γινόταν σταδιακά τόσο ο πυροκροτητής όσο και ο εκφραστής στην κεντρική πολιτική σκηνή ενός αντι-νεοφιλελεύθερου πόλου, που ναι μεν ήταν υπαρκτός κοινωνικά, αλλά η μέχρι τότε κομματική εκπροσώπηση, είτε δεν μπορούσε, είτε δεν ήθελε να τον εκφράσει.

Από τη μια το ΠΑΣΟΚ είχε απωλέσει πια τα σοσιαλδημοκρατικά του χαρακτηριστικά και τον ριζοσπαστισμό που εξέφραζε σε επίπεδο πολιτικού λόγου στις αρχές της δεκαετίας του 1980 (Moschonas, 2002) και είχε ταχθεί αμετάκλητα στο δρόμο του ευρωπαϊκού εκσυγχρονισμού υιοθετώντας βασικά σημεία της νεοφιλελεύθερης ατζέντας και της μονεταριστικής ορθοδοξίας. Από την άλλη το ΚΚΕ, αν και εξέφραζε σε κεντρικό επίπεδο την αντίθεσή του στο νεοφιλελεύθερο εκσυγχρονισμό, αντιμετώπιζε σε μεγάλη διστακτικότητα οποιαδήποτε κινηματική πρωτοβουλία που δεν είχε σχεδιαστεί από το ίδιο, δείχνοντας έμπρακτη δυσπιστία σε

μη ελεγχόμενες από το κόμμα πρωτοβουλίες συσπείρωσης των υπαρκτών κοινωνικών δυνάμεων που αντιστρατεύονταν νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις (ΚΚΕ 2000, 2004). Αν και η διαιρετική τομή Αριστερά-Δεξιά συνέχιζε να διατρέχει το πολιτικό φάσμα, το δίπολο νεοφιλελευθερισμός-αντι-νεοφιλελευθερισμός, άνοιγε νέα πεδία δυνατοτήτων για τον ΣΥΡΙΖΑ στο να εκφράσει τις επερχόμενες κομματικές απο-ευθυγραμμίσεις (Κοτρωνάκη, 2015).

Την περίοδο 2006-2007 ο ΣΥΡΙΖΑ συμμετείχε στις διεργασίες του φοιτητικού κινήματος για τη μη αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος, διασπώντας την δικομματική (ΠΑΣΟΚ-ΝΔ) συναίνεση. Παράλληλα, αποτελώντας τον μοχλό μεταβίβασης των αιτημάτων του πανεπιστημιακού κινήματος, συνέβαλε στην ακύρωση της αναθεώρησης, η οποία αντιμετωπίστηκε σαν νίκη του ριζοσπαστικού και κινηματικού προσανατολισμού του κόμματος.

Ο Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς αισθανόμαστε υπερήφανοι, ως Η ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ στη Ν.Δ. Η κοινοβουλευτική Ομάδα του Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς έφερε το αγωνιστικό, επίμονο, θαρραλέο «όχι» του φοιτητικού κινήματος, των διδασκόντων όλης της εκπαιδευτικής κοινότητας, για τα Ιδιωτικά Πανεπιστήμια μέσα στην αίθουσα της Βουλής κατά την ψηφοφορία για την αναθεώρηση του Συντάγματος. Τα έξι «όχι» μας στην Αναθεώρηση του άρθρου 16 έχουν καταγραφεί πια στην κοινοβουλευτική ιστορία. Πιστεύουμε ότι, στην επόμενη Βουλή, την αναθεωρητική, τα «όχι» του Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς μπορούν να γίνουν 16, 26 ή 36. Ο αγώνας συνεχίζεται σήμερα, για να μην περάσει ο νόμος πλαίσιο της Ν.Δ., για να διαμορφωθούν οι συνθήκες για ένα «ναι» σε Πανεπιστήμια δημόσια, ελεύθερα, ανοιχτά σ' όλα τα παιδιά που τελειώνουν το Λύκειο και επιθυμούν να συνεχίσουν την Ανώτατη Εκπαίδευση, κοιτίδες της επανάστασης της γνώσης. (ΣΥΡΙΖΑ, 2007)

Δήλωση Προέδρου της Κ.Ο. του ΣΥΡΙΖΑ Αλέκου Αλαβάνου, μετά τη λήξη της ψηφοφορίας για τη Συνταγματική Αναθεώρηση

Στις επόμενες δύο εθνικές εκλογικές αναμετρήσεις ο ΣΥΡΙΖΑ σταθεροποιείται εκλογικά, παραμένοντας βέβαια ακόμη ένα μικρό πολιτικό κόμμα. Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2007 παίρνει ποσοστό 5,04% και του Ιουνίου του 2009 αποσπά 4,6%, χωρίς βέβαια να απουσιάζουν οι κατά καιρούς έντονοι εσωτερικοί τριγμοί (Νταβανέλος, 2015). Στο 5^ο Συνέδριο του Συνασπισμού στις 10/2/2008, νέος Πρόεδρος του Κόμματος εκλέχθηκε ο Αλέξης Τσίπρας, μετά την απόφαση του Αλέκου Αλαβάνου να αποσυρθεί από την Προεδρία του Συνασπισμού και του ΣΥΡΙΖΑ. Ο Α. Τσίπρας συγκέντρωσε 70, 41% των ψήφων έναντι 28, 67% του Φ. Κουβέλη.

Αυτό που έθεσε τις βάσεις για τη μετέπειτα πρωταγωνιστική πορεία του ΣΥΡΙΖΑ, ήταν η επιλογή του να στηρίξει και να συστρατευτεί με όλους κρίσιμους

κοινωνικούς αγώνες της περιόδου. Απέναντι σε όλα τα κοινοβουλευτικά κόμματα, στήριξε την εξεγερμένη νεολαία και τις συγκρουσιακές δράσεις του Δεκέμβρη του 2008 και αποσπάστηκε από το «κάδρο» της διακομματικής κοινοβουλευτικής συναίνεσης, ενώ προσέφερε κρίσιμους πόρους και θετική πολιτική διαμεσολάβηση σε μικρά και μεγάλα τοπικά κινήματα, όντας πλέον ένα αριστερό πολιτικό κόμμα με σαφή και αναγνωρισμένο ριζοσπαστικό και κινηματικό χαρακτήρα.

Ο ΣΥΡΙΖΑ παρέμενε, βέβαια, σε αυτή την πρώτη φάση της λειτουργίας του, μια συμμαχία συνιστωσών, αλλά τον κρίσιμο ρόλο, τόσο για τις εντάσεις, όσο και για τις συγκλίσεις, τον έπαιξε ο ΣΥΝ και κυρίως η πλειοψηφική τάση του το «Αριστερό Ρεύμα», μαζί με τη μειοψηφική τάση εσωκομματικής αντιπολίτευσης την «Ανανεωτική Πτέρυγα». Στο 6^ο Συνέδριο του ΣΥΝ και αφού η πρότασή της για αποχώρηση του ΣΥΝ από τον ΣΥΡΙΖΑ απορρίφθηκε, αποχώρησε η ίδια από τον ΣΥΝ ιδρύοντας την Δημοκρατική Αριστερά (ΔΗΜΑΡ). Στην ομιλία του πριν την αποχώρηση της Πτέρυγας ο Φώτης Κουβέλης υποστήριξε (ΣΥΝ, 2010α):

Το προγραμματικό κείμενο του ΣΥΡΙΖΑ [...] και η ευρωδιακήρυξη, ήταν κείμενα στα οποία καταγράφονταν οι κοινοί τόποι των συνιστωσών του ΣΥΡΙΖΑ που διαμορφώνουν αυτό που ονομάζουν ως “αντισυστημική και αντικαπιταλιστική αριστερά”. Δηλαδή:

Απόρριψη των μεταρρυθμίσεων

Απόρριψη της πράσινης ανάπτυξης [...]

Ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ δεν είχαν συγκεκριμένο και σαφές στίγμα για τα κοινωνικά ζητήματα. Δεν ανέδειξαν τον αριστερό ευρωπαϊσμό. Περιορίστηκαν στον καταγγελτικό λόγο [...] Δεν διαμορφώσαμε σχέση προγραμματικής εμπιστοσύνης με τους πολίτες».

Τοποθέτηση του Φώτη Κουβέλη στο 6ο Συνέδριο του ΣΥΝ, Ιούνιος 2010

Τα «κινηματικά κόμματα» συνήθως αποτελούν την πολιτική έκφραση προγενέστερων κινηματικών διεργασιών και μεταφέρουν στην αρένα της πολιτικής αντιπαράθεσης τα αιτήματά τους. Παράλληλα, εφαρμόζουν οργανωτικά μοντέλα που δοκιμάστηκαν μέσα από την κινηματική πρακτική και δράση. Συνήθως, τείνουν να έχουν πιο ευέλικτες και χαλαρές οργανωτικές δομές από τα παραδοσιακά κόμματα και υιοθετούν συμμετοχικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων (Kitschelt, 2006· Κοτρωνάκη, 2018). Χαρακτηρίζονται περισσότερο για τις οραματικές πολιτικές τους νοηματοδοτήσεις και λιγότερο για τον προγραμματικό ρεαλισμό και τη διαχειριστική τους επάρκεια (Tarrow, 2015), ενώ συνδυάζουν τη παραδοσιακή θεσμική πολιτική δραστηριότητα με την εξω-θεσμική πολιτική τους δράση μέσα από τα κινήματα και τον πολιτικό ακτιβισμό (Della Porta et al., 2017· Kitschelt, 2006).

Ο ΣΥΝ, παρά τις εσωτερικές αντιθέσεις, λειτούργησε καθ' όλη αυτή την περίοδο ως κατεξοχήν «κινηματικό κόμμα», ενώ ήρθε σε ρήξη με την προγενέστερη πολιτική του πρακτική. Αυτή, δηλαδή, που έχει ως κινητήριο μοχλό την παραδοσιακή κομματική οργάνωση με τον δυσκίνητο γραφειοκρατικό μηχανισμό και την αντιπαράθεση με τις υπόλοιπες πολιτικές δυνάμεις με αποκλειστικά όρους κοινοβουλίου, κεντρικών στελεχών και ΜΜΕ. Ο αποκλεισμός οποιασδήποτε κριτικής στήριξης στο ΠΑΣΟΚ, ανήγαγε τα κοινωνικά κινήματα ως τον πλέον προνομιακό συνομιλητή του ΣΥΡΙΖΑ για την οργάνωση της κοινωνικής αντιπολίτευσης και την εκπόνηση ενός σχεδίου που θα υπερβαίνει, όχι απλά τα όρια του νεοφιλελευθερισμού, αλλά και τα μέχρι τότε γνωστά εναλλακτικά μοντέλα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης των ανθρώπων. Έθεσε στο επίκεντρο όχι τη διαχείριση του υπάρχοντος, αλλά την υπέρβασή του, με ορίζοντα «μια οικονομία των αναγκών και μια κοινωνία των συλλογικών αγαθών, των δικαιωμάτων και των ελευθεριών» (ΣΥΝ, 2009a).

Αυτό που περιγράφουμε και αυτό που αναζητούμε εμείς δεν είναι ένας ρυθμιζόμενος καπιταλισμός όπως είδα να περιγράφεται σε ένα κείμενο της ανανεωτικής τάσης. Δεν επιδιώκουμε ένα ρυθμιζόμενο καπιταλισμό. Μας ενδιαφέρουν οι ρυθμίσεις, μας ενδιαφέρουν οι εποπτείες. Αυτό που αναζητούμε όμως είναι να διαμορφώσουμε μέσα στην κοινωνία έναν ανταγωνισμό, μια αντιπαράθεση διαρκή, όπου από τη μια πλευρά θα είναι οι αξίες, οι σκοποί, τα κίνητρα και τα κριτήρια του καπιταλισμού και από την άλλη μεριά θα είναι οι αξίες της Αριστεράς, η αλληλεγγύη και οι ανάγκες των ανθρώπων, οι ανάγκες του περιβάλλοντος και της κοινωνίας. [...] Εμείς θεωρούμε ότι είναι μια γόνιμη σκέψη αυτή, είναι ένας γόνιμος δρόμος, πρωτόλειος ακόμη σε ό, τι αφορά στη θεμελίωσή του, αλλά αξίζει να εργαστούμε σ' αυτό το δρόμο και όχι σε μια ιδέα ρυθμιζόμενου καπιταλισμού». (ΣΥΝ, 2009b)

(Ομιλία Γιάννη Δραγασάκη στο Διαρκές Συνέδριο του ΣΥΝ τον Φεβρουάριο του 2009, για το κείμενο προγραμματικών θέσεων με τίτλο: Για την Αριστερά του 21^{ου} αιώνα. Η συμβολή του ΣΥΝ στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ)

Παράλληλα, μέσα από την ενεργή συμμετοχή των μελών του στα κοινωνικά κινήματα, δημιουργήθηκαν νέα βιώματα και εμπειρίες συλλογικών πρακτικών που συνέβαλαν σε ένα πνεύμα «ανοιχτότητας» στη σκέψη, στη δράση και στην εσωκομματική κουλτούρα. Ο ΣΥΡΙΖΑ αποτελούσε οργανικό κομμάτι των κινημάτων κοινωνικής διαμαρτυρίας, τόσο στο δρόμο, όσο και στις εσωτερικές τους διαδικασίες, αναγνωρίζοντας την πολιτική του αυτονομία, αλλά και σεβόμενος πλήρως την αυτονομία των διαδικασιών των κινημάτων. Καλλιεργήθηκε έτσι στα μέλη του, περισσότερο μια κουλτούρα μαθητή και λιγότερο μια κουλτούρα παραδοσιακού

κομματικού καθοδηγητή. Αν και η παλιά κομματική ταυτότητα του ΣΥΡΙΖΑ με τη γραφειοκρατική δομή (έστω σε συνθήκες χαλαρής «εσωκομματικής πειθαρχίας») (Βερναρδάκης, 2011) ήταν ακόμα υπαρκτή στο εσωτερικό του, η ανάγκη για πολιτική επιβίωση οδήγησε στη συμπερίληψη υποκειμένων με διαφορετικές εμπειρίες από την οργανωμένη κομματική ζωή. Η παραπάνω συνθήκη, έφθειρε την κομματική δομή και είχε ως αποτέλεσμα να διαμορφωθεί ένα κόμμα ανοιχτό σε κοινωνικές δυναμικές πέρα από τους σκοπούς της ηγεσίας του ή τις μικρο-στοχεύσεις της κάθε τάσης ή συνιστώσας.

2. Στην πορεία προς την κυβέρνηση της αριστεράς

2.1 Κίνημα ενάντια στη λιτότητα, νέες πολώσεις και νέες κοινωνικές συμμαχίες

Η κρίση που ξέσπασε το 2008 στις Η.Π.Α με τη «φούσκα» των subprime loans (ενυπόθηκα δάνεια υψηλού ρίσκου) και την κατάρρευση χρηματοπιστωτικών κολοσσών, όπως οι Lehman Brothers, πέρασε από τη χρηματοπιστωτική σφαίρα σε όλο το φάσμα της οικονομίας, απέκτησε συστημικό χαρακτήρα και σταδιακά επεκτάθηκε σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ στις χώρες της Ε.Ε. και πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα εκφράστηκε μέσω της επιδείνωσης των δεικτών των δημοσίων οικονομικών (Bank of Greece, 2010). Η ελληνική οικονομία βρέθηκε «ανοχύρωτη» με ιδιαίτερα υψηλά κόστη δανεισμού από τις αγορές, προκειμένου καλυφθεί το δημοσιονομικό έλλειμμα και να αποπληρωθούν δόσεις παλαιότερων δανείων και ομολόγων που επρόκειτο να λήξουν. Ο μηχανισμός διάσωσης που συμφωνήθηκε από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ και τους ευρωπαϊκούς θεσμούς συμπεριέλαβε για πρώτη φορά για τα δεδομένα χώρα-μέλους της Ε.Ε. και της Ευρωζώνης, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Το σχέδιο που συμφωνήθηκε από την ελληνική κυβέρνηση και την Τρόικα (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) για την εκταμίευση 110 δις, αφορούσε την εφαρμογή ενός σχεδίου λιτότητας με στόχο την ανάκαμψη της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Κύριο εργαλείο αυτού του σχεδίου ήταν η εσωτερική υποτίμηση, μέσα από εκτεταμένες περικοπές στις δημόσιες δαπάνες, σε μισθούς και συντάξεις και την αναίρεση σημαντικών εργασιακών δικαιωμάτων, που είχαν επιβιώσει από τα πρώτα κύματα νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων τις προηγούμενες δεκαετίες (International Monetary Fund, 2010).

Η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, που εκλέχτηκε με ποσοστό 43,92%, μόλις επτά μήνες πριν τη σύναψη της συμφωνίας δανειοδότησης, αναγκάστηκε να ακυρώσει τις αναιμικές κοινωνικές παροχές που είχε εξαγγείλει. Εξαιτίας της πολιτικής που συμφωνήθηκε από τα εμπλεκόμενα μέρη, αλλά και τις διαρκείς αξιολογήσεις της κυβέρνησης από την Τρόικα για την πιστή τήρηση του προγράμματος και τις πιέσεις για σκληρότερα μέτρα, προκλήθηκε μια, χωρίς προηγούμενο στη μεταπολίτευση, πολιτική κρίση με καταλύτη μια εξεγερσιακή ακολουθία κοινωνικών συγκρούσεων με κύρια χαρακτηριστικά τις δράσεις ανυπακοής, τη μαζικότητα, την κινηματική αντοχή και τη συγκρουσιακότητα με τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του κράτους.

Από το ξέσπασμα της κρίσης χρέους και την είσοδο της ελληνικής οικονομίας σε μηχανισμούς στήριξης, τόσο οι ευρωπαϊκές, όσο και οι εγχώριες πολιτικές ελίτ αναπαρήγαγαν μια ερμηνεία για την κρίση που από τη μία πλευρά ενοχοποιούσε την ελληνική κοινωνία για δομική και εκτεταμένη διαφθορά και αδυναμία εκσυγχρονισμού στα πρότυπα των αναπτυγμένων χωρών του ευρωπαϊκού βορρά (Agnantopoulos & Lambiri, 2015) και από την άλλη, έθετε στο επίκεντρο της κριτικής το ελληνικό κράτος για πελατειακές σχέσεις και υπερβολικές δαπάνες σε κοινωνικό κράτος, μισθούς και συντάξεις. Μια αφήγηση, δηλαδή, που στόχο είχε να δημιουργήσει αίσθημα συλλογικής ευθύνης στην ελληνική κοινωνία θέτοντας σε αμφισβήτηση οποιοδήποτε κίνητρο για διαμαρτυρία. Η συγκεκριμένη ερμηνευτική πλαισίωση, αποτέλεσε τη βάση εκδήλωσης υπερ-απλουστευτικών πολιτικών διλημάτων εκ μέρους των πολιτικών ελίτ προκειμένου να αποσπάσουν την κοινωνική συναίνεση για την επιβολή της λιτότητας ως μονόδρομο για την παραμονή της χώρας στο Ευρώ και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σταδιακά, με την επιδείνωση της θέσης της κοινωνικής πλειοψηφίας να γίνεται εντονότερη εξαιτίας της λιτότητας, οι διαμαρτυρίες και οι κινητοποιήσεις άρχισαν να γίνονται όλο και πιο ορατές και να εγείρεται ένα αίσθημα κοινωνικής αδικίας με την κοινωνική διαμαρτυρία να αποκτά ευρεία νομιμοποίηση (Rüdiger & Karyotis, 2014). Αυτή η νέα περίοδος συγκρουσιακού κύκλου (Σερντεδάκης & Κουφίδη, 2018) που ξεκινάει με τη μεγάλη απεργία των ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ την 5^η Μαΐου 2010, λίγες μέρες μετά την υπογραφή της δανειακής σύμβασης, συντάραξε το μέχρι τότε συμπαγές πολιτικό σκηνικό του δικομματισμού και έθεσε σε αμφισβήτηση τη διαδικασία ομαλής εναλλαγής των δύο μεγάλων κομμάτων εξουσίας (ΠΑΣΟΚ-ΝΔ) στη διακυβέρνηση. Σε αυτή την πρώτη φάση του κύκλου διαμαρτυρίας που αφορά την περίοδο 2010-12 (Diani & Kousis, 2014), οι νέες αυθόρμητες συλλογικές δράσεις που προέκυψαν είχαν στον πυρήνα των αιτημάτων τους τη δικαιοσύνη και τη δημοκρατία («Δεν Πληρώνω», Πλατείες). Η συλλογική διαμαρτυρία που πήρε αρχικά τη μορφή των «Αγανακτισμένων» στα πρότυπα των «Indignados» της Puerta del Sol της Μαδρίτης και των μεγάλων συγκεντρώσεων της Αραβικής Άνοιξης, έδωσε χώρο και δυνατότητα συμμετοχής σε άλλες κοινωνικές ομάδες (Psimitis, 2011) που μέχρι τότε δε συμμετείχαν στον παγιωμένο τρόπο κινητοποίησης του ελληνικού εργατικού κινήματος τα προηγούμενα χρόνια, οι συγκεντρώσεις του οποίου δεν ξεπερνούσαν το ποσοτικό όριο του «κόσμου της Αριστεράς». Στο αρχικό στάδιο, οι ταξικές, πολιτικές και ηλικιακές διαφοροποιήσεις του «κινήματος των Πλατειών» και η πολυποικίλη

οργανική σύνθεσή του, δεν έδιναν ένα εντελώς ξεκάθαρο πολιτικό στίγμα, ούτε διατύπωναν μια εναλλακτική, σε σχέση με την κρίση αφήγηση και σε κάθε περίπτωση, κυριαρχούσαν τα αντικομματικά συνθήματα, η εναντίωση στην πολιτική ελίτ και η αμφισβήτηση απέναντι σε «φορείς οργανωμένης συλλογικής δράσης» στους κόλπους του (Σερντεδάκης, 2018). Απέρριπταν, ταυτόχρονα, τις πολιτικές του Μνημονίου και καλούσαν μέσα από τις Λαϊκές Συνελεύσεις τους σε άμεση δημοκρατία και αυτο-οργάνωση, απέναντι στους θεσμούς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και τους εκπροσώπους της. Παρά τις σημαντικές αντιθέσεις (πάνω Πλατεία-κάτω Πλατεία) (Σερντεδάκης, 2018, σ. 316), το κίνημα διαμαρτυρίας στην Πλατεία Συντάγματος, ανέπτυξε χαρακτηριστικά «συλλογικού πράττειν» με όρους αυτό-οργάνωσης και δημοκρατίας, ενώ μέσα από την καθημερινή τριβή μελών οργανώσεων της Αριστεράς και του αντιεξουσιαστικού χώρου με τους υπόλοιπους δρώντες στις μοριακές διαδικασίες συγκρότησής του (συνελεύσεις, πολιτικές δράσεις), πολιτικά αιτήματα υπέστησαν περαιτέρω πολιτική επεξεργασία, προς μια πιο ριζοσπαστική κατεύθυνση σε σχέση με το πολιτικό κατεστημένο και τις ελίτ.

Την ίδια περίοδο, ο ΣΥΡΙΖΑ αναδιέταξε τις δυνάμεις του και προσέφερε κρίσιμους κινηματικούς πόρους από το κοινοβούλιο και το «κομματικό σύμπαν» του, στις δράσεις κοινωνικής διαμαρτυρίας, θέτοντας ως προτεραιότητα την «ανάπτυξη και την ενδυνάμωση των αγώνων και του μαζικού κινήματος ενάντια στη λιτότητα» (ΣΥΝ, 2011a). Ο ΣΥΡΙΖΑ λειτουργώντας ως κινηματικό κόμμα, αναγνώρισε τον καθοριστικό ρόλο του κινήματος ενάντια στη λιτότητα, αλλά την ίδια στιγμή διεκδίκησε και το δικό του διακριτό ρόλο μέσα στις διαδικασίες του:

Δεκάδες χιλιάδες πολιτών βρίσκονται στις πλατείες, στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη και στις άλλες ελληνικές πόλεις, υψώνοντας μια τεράστια κραυγή διαμαρτυρίας που ξεκινάει από τα προβλήματα που βιώνουν και την καθημερινή υποβάθμιση της ζωής τους και στέκεται απέναντι στο Μνημόνιο, τα κυβερνητικά μέτρα, το πολιτικό σύστημα, την έλλειψη ελπίδας για το μέλλον. Το κίνημα αυτό υπερβαίνει τους παραδοσιακούς τρόπους διαμαρτυρίας, έχει παλλαϊκά χαρακτηριστικά και απλώνει χέρι αλληλεγγύης στους Ισπανούς και στους άλλους λαούς της Ευρώπης.

Η αθρόα προσέλευση χιλιάδων εργαζόμενων, νέων, ανέργων και συνταξιούχων στις συγκεντρώσεις και τις λαϊκές συνελεύσεις στις πλατείες όλης της Ευρώπης, χωρίς κομματική ταυτότητα, δημιουργεί ένα νέο δημόσιο χώρο που συγκροτείται ως απάντηση στο πραγματικό έλλειμμα δημοκρατίας που υπάρχει στο σημερινό πολιτικό σύστημα.

Η ουσία είναι μία. Είναι ένα κίνημα αυτόνομο, ελπιδοφόρο, μια εκδήλωση της λαϊκής αγανάκτησης, που μπορεί να καταστήσει την κοινωνία και τον κόσμο, πρωταγωνιστικό παράγοντα στις προσεχείς εξελίξεις. Σε αυτό το κίνημα μετέχουμε ως πολίτες προσπαθώντας να ακούσουμε και να μάθουμε, μετέχουμε

ενώνοντας τη φωνή μας με τους χιλιάδες αγανακτισμένους σε κάθε πλατεία της χώρας.» (ΣΥΝ, 2011)

(Απόφαση της Κ.Π.Ε. του ΣΥΝ 31/05/2011)

Τόσο η ίδια η οικονομική κρίση, αλλά κυρίως οι πολιτικές διαχείρισης που εφαρμόστηκαν, αναδιέταξαν παγιωμένες κοινωνικές συμμαχίες καθώς παρήγαγαν διαφορετικά αποτελέσματα σε διάφορα κοινωνικά υποσύνολα και δημιουργήθηκαν νέα μέτωπα. Οι πολιτικές συμπίεσης μισθών, επιδομάτων και κοινωνικού κράτους που αποτελούσε για δεκαετίες τον λεγόμενο «κοινωνικό μισθό», οι ιδιωτικοποιήσεις σε κρίσιμες ΔΕΚΟ (Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί), η συρρίκνωση του κράτους και οι βίαιες απολύσεις από τον στενό και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα δημιούργησαν προϋποθέσεις σύγκλισης των μισθωτών του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα σε κατεύθυνση πολιτικής και κοινωνικής σύγκρουσης με τις πολιτικές της λιτότητας.

Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την εκτίναξη της επίσημα καταγεγραμμένης ανεργίας στο 21% και της ανεργίας των νέων στο 18% (Κοψίνης, 2012), την επικράτηση ακόμη πιο ευέλικτων και επισφαλών μορφών απασχόλησης αποτέλεσαν τον υπόβαθρο του κινήματος ενάντια στη λιτότητα και συνέβαλαν στο να εισέλθουν για πρώτη φορά στη συγκυρία της κρίσης, νέα, ανενεργά μέχρι τότε κοινωνικά υποσύνολα στις πρακτικές των μαζικών κινητοποιήσεων.² Στο πολύμορφο κίνημα ενάντια στη λιτότητα, είναι φανερό ότι εισέρχονταν πλέον δυνάμεις πέρα από τον «κόσμο της Αριστεράς», και τις παραδοσιακές δυνάμεις των κινημάτων. Από την άλλη, ο ΣΥΡΙΖΑ με την κοινοβουλευτική του παρουσία, συνέβαλλε στη «διάχυση» της διαιρετικής τομής Μνημόνιο/Αντιμνημόνιο σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα (Kotronaki, 2013), κατάφερε να αναγνωρίσει τη νέα κοινωνική πλειοψηφία που βρισκόταν υπό διαμόρφωση και να γίνει ο κύριος πολιτικός εκφραστής σε κεντρικό επίπεδο των αγώνων ενάντια στη λιτότητα, απέναντι σε ένα μπλοκ δυνάμεων που είτε παρουσίαζε τη λιτότητα ως μονόδρομο, είτε επέρριπτε τις ευθύνες για τα Μνημόνια στους ίδιους τους πολίτες και συκοφαντούσε τη λαϊκή κινητοποίηση. Η στήριξη του ΣΥΡΙΖΑ στο κίνημα ενάντια στη λιτότητα, αποτέλεσε κρίσιμο σύμμαχο της κοινωνικής διαμαρτυρίας για την ενοποίηση των αρχικά διάσπαρτων εστιών αντίστασης, όπως και των διαφορετικών προτεραιοτήτων και συμφερόντων κοινωνικών ομάδων που πλήττονταν από τη λιτότητα. Ανέδειξε την κρίση

² Για τις επιπτώσεις των πολιτικών λιτότητας στις κοινωνικές τάξεις και διαστρωματώσεις βλ. Οικονομάκης κ.ά, 2015

εκπροσώπησης και την ταχύτατη δημοκρατική συρρίκνωση που συνόδευε τις πολιτικές λιτότητας, υπερασπίστηκε τα αιτήματά του κινήματος για δημοκρατία και ανατροπή των Μνημονίων, συνέβαλε στην εύρος της απεύθυνσής του, και τέλος, διαμόρφωσε ένα συμπαγές αφήγημα που φιλοδοξούσε να «χωρέσει» τις υποτελείς κοινωνικά τάξεις. Η μεγάλης έκτασης αστυνομική καταστολή που επιλέχτηκε από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ απέναντι στη διαμαρτυρία της πλατείας Συντάγματος, δείχνει τον φόβο των μεγάλων μαζικών κινητοποιήσεων, αλλά και το βάθος της κρίσης νομιμοποίησης που αντιμετώπιζε σε κοινωνικό επίπεδο, η εφαρμογή του Μνημονίου (Σούζας & Ηλιόπουλος, 2018, σ. 320).

Από την άλλη πλευρά, για τον ΣΥΡΙΖΑ, η κοινωνική κινητοποίηση αποτελούσε προϋπόθεση και ουσιαστικά τη μόνη διέξοδο για την ανατροπή της λιτότητας και την προστασία παγιωμένων κοινωνικών δικαιωμάτων που ακυρώνονταν με βίαιο τρόπο. Έθεσε ως απόλυτη προτεραιότητα να πείσει τους πολίτες, ότι η κοινωνική και πολιτική αντίσταση στα Μνημόνια «δεν είναι απλά μάταιη, αλλά η μόνη αποτελεσματική» (ΣΥΝ., 2010b) η μόνη ελπίδα της κοινωνίας προκειμένου να μην επικρατήσει η ηττοπάθεια και ταυτόχρονα να δημιουργηθούν προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση ενός ευρύτατου μετώπου για την ανατροπή της κυβέρνησης και της πολιτικής της (ΣΥΝ., 2010b). Παράλληλα, κινήθηκε στην κατεύθυνση ανάληψης δράσεων και πρωτοβουλιών για ενότητα των αριστερών δυνάμεων με τις δυνάμεις της πολιτικής οικολογίας και όσους αποχωρούν από τη σοσιαλδημοκρατία και διαχωρίζονται από τις κυρίαρχες πολιτικές. Η κατεύθυνση αυτή στόχευε στην ανάπτυξη της πολιτικής σύγκρουσης με έμφαση στο κοινωνικό ζήτημα, προκειμένου η οικονομική κρίση να μετατραπεί σε πολιτική κρίση και «κρίση ηγεμονίας»³ για το κυρίαρχο μπλοκ πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων.

Η κατάσταση που διαμορφώθηκε στην ελληνική κοινωνία που βρισκόταν αντιμέτωπη με τις πολιτικές λιτότητας και ένα πρόγραμμα συνολικής κοινωνικής αναμόρφωσης, όπως το Μνημόνιο, σε συνδυασμό με τους συνεχόμενους συγκρουσιακούς κύκλους από το 2006 κι έπειτα, ανέδειξαν μια μεγάλη κοινωνική διαθεσιμότητα που «από-ευθυγραμμίζονταν» (Teperoglou & Tsatsanis, 2014) από το εδραιωμένο μεταπολιτευτικά σύστημα δικομματικής εναλλαγής και επεδίωκε μιας μεγάλης έκτασης πολιτική αλλαγή. Ο ΣΥΡΙΖΑ τότε εξέφρασε το σύνθημα για

³ Για την έννοια της κρίσης ηγεμονίας βλ. Γκράμσι, 2005.

κυβέρνηση της αριστεράς και να άρχισε να μιλά για ένα νέο συνασπισμό εξουσίας που θα μπορούσε να αναλάβει τη διακυβέρνηση.⁴

Αυτός ο συνασπισμός εξουσίας εμπεριέχει κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις. Όσον αφορά τις κοινωνικές δυνάμεις είναι καθαρό ότι στηρίζεται και αναζητά την ενεργή συμμετοχή των μισθωτών, συνταξιούχων, ανέργων, αγροτών, μικρών και μεσαίων επαγγελματιών, της διανοήσης και των ανθρώπων του πολιτισμού, των γυναικών, της νέας γενιάς ανεξάρτητα της πολιτικής και ιδεολογικής αυτοτοποθέτησης τους, ανεξάρτητα αν ψήφισαν ΠΑΣΟΚ, Ν.Δ. κ.λ.π. ή απείχαν σε προηγούμενες εκλογικές μάχες. [...] Όσον αφορά τις πολιτικές δυνάμεις, κόμματα, οργανώσεις, ομαδοποιήσεις και προσωπικότητες δεν αποκλείεται κανείς που με ενεργό τρόπο και συνέπεια θέλει να συμβάλει στην μεγάλη ανατροπή. Στις δυνάμεις αυτές σαφώς συγκαταλέγονται οι εντός και εκτός βουλής δυνάμεις της Αριστεράς και οι δυνάμεις που απεγκλωβίστηκαν και απεγκλωβίζονται από το ΠΑΣΟΚ και στέκονται θετικά υπέρ ενός τέτοιου μετώπου, χωρίς εκ των προτέρων αποκλεισμούς και δίκες προθέσεων.» (ΣΥΝ, 2011c)

(Απόφαση της Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής του ΣΥΝ 2/10/2011)

Οι βουλευτικές εκλογές του Μαΐου και του Ιουνίου 2012 αποτέλεσαν ένα «διπλό εκλογικό σεισμό» (Βούλγαρης & Νικολακόπουλος, 2014), για τα μεταπολιτευτικά δεδομένα, καθώς ανέτρεψαν τόσο τους παγιωμένους πολιτικούς συσχετισμούς, όσο και το κομματικό μοντέλο εναλλαγής στη διακυβέρνηση που κυριάρχησε από το 1977 κι έπειτα (Μαυρής, 2012a). Στις εκλογές της 6ης Μαΐου 2012 ο ΣΥΡΙΖΑ κατέκτησε τη δεύτερη θέση συγκεντρώνοντας το 16,76% του εκλογικού σώματος και για πρώτη φορά οι υποτελείς κοινωνικές τάξεις εκπροσωπούνται από τις πολιτικές οργανώσεις της αριστεράς.⁵ Ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν πρώτο κόμμα στις δυνάμεις της μισθωτής εργασίας, στους άνεργους, στη νεολαία και στα μεσαία εκείνα στρώματα που

⁴ Το ζήτημα της κυβέρνησης της αριστεράς σύμφωνα με τον Νταβανέλο (Νταβανέλος, 2015): «Τέθηκε στη δημόσια συζήτηση, για πρώτη φορά, από τον Αλέκο Αλαβάνο το 2008-2009, πριν ξεσπάσει η κρίση, πριν από τους μεγάλους αγώνες του 2010-2012. Τότε το απορρίψαμε, θεωρώντας ότι η μόνη δυνατότητα πρακτικής υλοποίησής του θα ήταν μια στροφή στον κοινοβουλευτικό δρόμο, μια στροφή σε συνεργασίες με τα πρώτα θραύσματα της σοσιαλδημοκρατίας».

⁵ Σχετικά με τη σχέση εκπροσώπησης των κομμάτων της αριστεράς με τις υποτελείς κοινωνικά τάξεις του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού Μαυρής, Γ. (2012b): «Στην προδικτατορική περίοδο, η ίδρυση της Ένωσης Κέντρου (ΕΚ), το 1961, αφαίρεσε από την ΕΔΑ την προνομακή πολιτική εκπροσώπηση του ηττημένου εαμικού κινήματος και περιόρισε τον πολιτικό της ρόλο στην πολιτική κρίση που ξέσπασε στα μέσα της δεκαετίας του '60. Αντίστοιχα, στην περίοδο 1974-1977, όταν καθορίστηκε το θεσμικό πλαίσιο του μεταπολιτευτικού καθεστώτος και παγιώθηκε ο συσχετισμός των πολιτικών δυνάμεων για 35 χρόνια, η Αριστερά βρέθηκε και πάλι στο πολιτικό περιθώριο. Το 1974, το ρεύμα της Κεντροαριστεράς του Α.Παπανδρέου, συγκροτημένο στη συγκυρία της πολιτικής κρίσης του 1965 και ριζοσπαστικοποιημένο κατά την περίοδο του αντιδικτατορικού αγώνα θα ηγεμονεύσει τόσο επί του ιστορικά χρεωκοπημένου Κέντρου, όσο και επί της Αριστεράς, η οποία είχε εξασθενήσει περισσότερο, μετά τη νέα ήττα της δικτατορίας και τη διάσπαση του '68.»

συμπίεστηκαν οικονομικά και κοινωνικά εξαιτίας της κρίσης (Public issue, 2012). Στις εκλογές του 2012 φάνηκε ότι η «κρίση εκπροσώπησης μπορεί να επιλυθεί, εκλογικά, για πρώτη φορά προς όφελος της Αριστεράς» και ο ΣΥΡΙΖΑ να συγκροτήσει «την κυρίαρχη πολιτική αποκρυστάλλωση μιας νέας και διευρυμένης κοινωνικής συμμαχίας» (Μαυρής, 2012b). Παρά το κλίμα τρομοκράτησης από τις κυρίαρχες δυνάμεις, ελληνικά και ξένα ΜΜΕ, ότι η οποιαδήποτε απόκλιση από την εφαρμογή του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής και ακόμα περισσότερο οποιαδήποτε προσπάθεια αντικατάστασής του από το πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ, θα σήμαινε έξοδο από το ευρώ και κοινωνική καταστροφή, ο ΣΥΡΙΖΑ επέμεινε στο κοινωνικό ζήτημα και στο δίπολο Μνημόνιο/Αντιμνημόνιο που συμπύκνωνε την κοινωνική σύγκρουση στη δεδομένη συγκυρία, όπως και στην αποσύνδεσή του από την υπόθεση του νομίσματος. Μπορεί να ηττήθηκε στις εκλογές του Ιουνίου, όμως η τομή στο μεταπολιτευτικό σκηνικό της χώρας είχε ήδη συντελεστεί, με το αίτημα για αριστερή κυβέρνηση να μην αντιστοιχεί σε κάτι μακρινό και ουτοπικό.

2.2 Το πολιτικό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ ως αντίπαλο δέος στον μονόδρομο της λιτότητας

Ο ΣΥΡΙΖΑ, από το ξέσπασμα της κρίσης αναδιαμόρφωσε τη ρητορική του και μέσα από τον πολιτικό του λόγο πρόταξε μια αφήγηση για την κρίση που να είναι σε ευθεία σύγκρουση με την κυρίαρχη ερμηνεία, όπως εκφραζόταν από τις πολιτικές ελίτ, έχοντας παράλληλα να αναμετρηθεί και με την αδυναμία της ευρωπαϊκής Αριστεράς να προσφέρει μια συνολική και διεθνιστική απάντηση για την κρίση και την υπέρβαση των αντιθέσεων του σύγχρονου διεθνοποιημένου καπιταλισμού. Πρόταξε εκείνες τις «ερμηνευτικές πλαισιώσεις» (Σεφεριάδης, 2006· Snow et al., 1986· Snow & Benford, 1988) για την κρίση χρέους στην Ευρωζώνη και την κρίση των οικονομικών του ελληνικού κράτους, που ήταν σε θέση να μετατρέψουν το αρχικό αίσθημα αδικίας σε πολιτική δράση, θέτοντας στόχους διεκδίκησης, ορίζοντας ως αντιπάλους τους κερδισμένους των πολιτικών λιτότητας και εμμένοντας στη μετασχηματιστική δύναμη των μαζών, όταν η δράση τους αποκτά χαρακτηριστικά κινήματος. Επέμεινε στις αναλύσεις του, ότι η κοινωνική πλειοψηφία θα μπορούσε να ζήσει αλλιώς, χωρίς λιτότητα, με δημοκρατία και κοινωνική δικαιοσύνη και αυτή η αλλαγή μπορούσε να γίνει στο παρόν και όχι σε κάποιο μακρινό μέλλον.

Για τις κυρίαρχες δυνάμεις στην Ευρώπη η κρίση δεν αφορούσε το σύνολο του κοινωνικο-οικονομικού συστήματος, αλλά αφορούσε κυρίως τις χώρες που δεν εφάρμοσαν λελογισμένες πολιτικές στις δημόσιες δαπάνες, είχαν υψηλά ελλείματα και «υπερτροφικό» δημόσιο τομέα. Επομένως, η υπέρβασή της θα περνούσε μέσα από τις περικοπές δαπανών, την περιστολή κοινωνικών και εργατικών δικαιωμάτων, τη συμπίεση μισθών και επιδομάτων και την ιδιωτικοποίηση δημοσίων φορέων. Στο όνομα της ανάκτησης της ανταγωνιστικότητας της κάθε επιμέρους οικονομίας στελέχη του ΔΝΤ είχαν προτείνει ήδη από το 2007 την μείωση των μισθών και των εργασιακών δικαιωμάτων (Blanchard, 2007). Η επέκταση της λιτότητας στους μισθούς του ιδιωτικού τομέα έκανε φανερό, ότι στόχος δεν ήταν απλά η διόρθωση των δημοσιονομικών πολιτικών, αλλά μια διαδικασία μεταφοράς των βαρών της κρίσης στις δυνάμεις της εργασίας συνολικά (Μηλιός & Σωτηρόπουλος, 2011).

Ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ, αρκετά πριν από τις εκλογές του 2012, ερμήνευσαν την κρίση ως «δομική κρίση του καπιταλισμού» (ΣΥΝ, χ.χ.). Ανέλυσαν την κρίση με κύρια αναφορά στη μαρξική έννοια της κρίσης υπερσυσσώρευσης, της αδυναμίας δηλαδή του καπιταλιστικού συστήματος να παράγει υψηλούς δείκτες κερδοφορίας (Ιωακείμογλου & Μηλιός, 1991). Επομένως, η λιτότητα, δεν αποτελούσε λάθος στρατηγική, αλλά τη μοναδική συστημική διέξοδο για υπέρβαση της κρίσης σε βάρος των υποτελών κοινωνικά στρωμάτων:

Το σχέδιο της κυβέρνησης και του ΔΝΤ δεν είναι η ανάκαμψη. Ούτε τους ενδιαφέρει κάτι τέτοιο. Το σχέδιό τους είναι η ωμή και ξεδιάντροπη λεηλασία εισοδημάτων και κοινωνικών δικαιωμάτων. Το σχέδιό τους είναι η βίαιη αναδιανομή του εισοδήματος προς όφελος των οικονομικά ισχυρών και εις βάρος της κοινωνίας. [...] Το κρίσιμο ερώτημα είναι ποιος θα πληρώσει την κρίση. Αν θα την πληρώσουν τα κοινωνικά στρώματα ή αυτοί που τη δημιούργησαν. Και αν οι σημερινές τεράστιες κοινωνικές ανισότητες θα παραμείνουν και θα διευρυνθούν, ή αν θα υπάρξει μια πραγματική αναδιανομή πόρων, που θα ωφελεί τα πιο αδύναμα κοινωνικά στρώματα (ΣΥΝ, 2010c).

(Ομιλία Τσίπρα Κεντρική Πολιτική Επιτροπή ΣΥΝ 12/6/2010)

Κατά τη διάρκεια της κρίσης αναπτύχθηκε ένας έντονα κοινωνικά μεροληπτικός λόγος από τη μεριά του ΣΥΡΙΖΑ που αναδείκνυε τον έντονα ταξικό χαρακτήρα της λιτότητας. Τα Μνημόνια, συνεπώς, δεν αποτελούσαν, απλώς, αναγκαία και επώδυνα μέτρα για την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας, αλλά προγράμματα αφαίρεσης εισοδημάτων και εξουσίας και μεταφοράς τους στις οικονομικές ελίτ:

Στη βάση των προωθούμενων ήδη σχεδίων οικονομικής διακυβέρνησης και ιδιαίτερα του Συμφώνου Ανταγωνιστικότητας η λιτότητα και η επίθεση στην εργασία δεν συνδέεται πλέον μόνο με το ζήτημα του χρέους, αλλά και με το «μόνιμο» ζήτημα της ανταγωνιστικότητας, εξέλιξη που δικαιώνει την Αριστερά στο σύνολό της ως προς την ανάδειξη έγκαιρα του ζητήματος ότι το μνημόνιο και η ταξική επίθεση που συνεπάγεται ήταν ο στόχος και όχι το μέσο για την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους. [...] Επιβεβαιώνεται, πλήρως, η εκτίμηση ότι το μνημόνιο αποσκοπούσε, με πρόσημα την αντιμετώπιση του χρέους, στη βίαιη αναδιανομή και διαρκή λιτότητα σε βάρος του λαού, στη δραματική συρρίκνωση των εργασιακών δικαιωμάτων και στη διαμόρφωση σε αντιστοιχία με τις πολιτικές που επιχειρείται να εφαρμοστούν στην Ε.Ε. νέων ευκαιριών και νέων πεδίων για την κερδοφορία του κεφαλαίου (ΣΥΝ, 2011d)

(Απόφαση Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής ΣΥΝ 15/2/2011)

Σχετικά με τα ειδικά χαρακτηριστικά της κρίσης της ελληνικής οικονομίας και του χρέους επέμενε, ότι το δημοσιονομικό πρόβλημα ήταν κυρίως πρόβλημα εσόδων εξαιτίας της χαμηλής φορολογίας και των φοροαπαλλαγών που απολάμβαναν τα υψηλά εισοδήματα και τα κέρδη των επιχειρήσεων και όχι ζήτημα δημοσίων δαπανών. Δημόσιες δαπάνες οι οποίες είτε ευθυγραμμίζονταν είτε υστερούσαν ως ποσοστό του ΑΕΠ σε σχέση με τους μέσους όρους των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με τον Γ. Μηλιό, Υπεύθυνο του Τμήματος Οικονομικής Πολιτικής του ΣΥΡΙΖΑ μέχρι το 2014, κατά τα χρόνια του «άλματος» της ελληνικής οικονομίας 1997-2007, «παρόλο που η Ελλάδα είχε τους υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης στην Ευρωζώνη με αποτέλεσμα την αύξηση του ΑΕΠ κατά 44%, [...] δεν επήλθε καμία σημαντική μείωση του χρέους (αφού αυτό ορίζεται ως ποσοστό του ΑΕΠ)». Αιτία αυτού αποτέλεσε «η μείωση των φορολογικών συντελεστών στα κέρδη του κεφαλαίου και στη μεγάλη περιουσία, από 35% το 2004 σε 24% το 2008» (Μηλιός, 2014, σ. 77-78), ενώ σημαντικές αποκλίσεις παρατηρούνται ανάμεσα στην Ελλάδα και τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27, όσων αφορά και τα έσοδα από άμεσους φόρους, αλλά και την «φορολογική επιβάρυνση του κεφαλαίου επί των κερδών» (Μηλιός, 2014, σ. 133-139). Ακόμη, σύμφωνα με τον Μηλιό, αυτό που επιχειρείται με αφορμή την κρίση του χρέους είναι «να μετατραπεί η κρίση του κεφαλαίου σε κρίση της εργασίας» και η έξοδος από την «κρίση του κεφαλαίου» να γίνει μέσα από την υποτίμηση των εργασιακών δικαιωμάτων (Μηλιός, 2014, σ. 77-78).

Το πολιτικό πρόγραμμα που διατύπωσε ο ΣΥΡΙΖΑ ανάμεσα στις εκλογές της 6^{ης} Μαΐου και της 17^{ης} Ιουνίου, αποτύπωνε μια συνολική ρήξη με τον νεοφιλελευθερισμό, την ανατροπή των πολιτικών της λιτότητας και την αναδιανομή

πλούτου, εισοδημάτων και εξουσίας υπέρ των δυνάμεων της εργασίας. Ταυτόχρονα, εξέφραζε τα αιτήματα και την ελπίδες του κόσμου της αντι-μνημονιακής κινητοποίησης και των εργατικών κινητοποιήσεων της προηγούμενης περιόδου (ΣΥΝ, 2012a):

- *Επαναδιαπραγμάτευση της δανειακής σύμβασης και του χρέους*
- *Επαναφορά του βασικού μισθού στα 751 ευρώ*
- *Άμεση αποκατάσταση των Συλλογικών Συμβάσεων,*
- *Ακύρωση του νόμου για τις απολύσεις στο Δημόσιο Τομέα*
- *Θέσπιση αυστηρότατου νομικού πλαισίου για τους υπεύθυνους των επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν παράνομη-«μαύρη» εργασία και έχουν ανασφάλιστους εργαζόμενους. Νέες αυστηρές κυρώσεις για τους εργοδότες που παραβιάζουν συλλογικές συμβάσεις, ωράρια και συνδικαλιστικά δικαιώματα και χρησιμοποιούν «μαύρη» εργασία*
- *Άμεση ανασυγκρότηση του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας (ΣΕΠΕ)*
- *Κατάργηση όλων των χαρατσιών.*
- *Φορολόγηση του πλούτου και των υψηλών εισοδημάτων για την αύξηση των εσόδων από άμεσους φόρους κατά 4% του ΑΕΠ σε ορίζοντα τετραετίας.*
- *Αλλαγή των φορολογικών συντελεστών νομικών προσώπων και προσαρμογή στα επίπεδα του μέσου όρου της ΕΕ.*
- *Σταδιακή μείωση του ΦΠΑ στα είδη λαϊκής κατανάλωσης.*
- *Επιδίωξη εθνικής προγραμματικής συμφωνίας με τον κλάδο της Ναυτιλίας και τον εφοπλιστικό κόσμο για αύξηση των εσόδων και κατάργηση των φοροαπαλλαγών.*
- *Ολική ή μερική διαγραφή των δανειακών υποχρεώσεων των υπερχρεωμένων νοικοκυριών και επιχειρήσεων, ανάλογα με τη μείωση του εισοδήματος*
- *Δημόσιος έλεγχος στο τραπεζικό σύστημα.*
- *«Πάγωμα» ιδιωτικοποιήσεων.*
- *Δημιουργία νέων θεσμών κοινωνικού και εργατικού ελέγχου*

Τα κύρια χαρακτηριστικά που διατρέχουν το πρόγραμμα που διατυπώθηκε από τον ΣΥΡΙΖΑ είναι ότι οι παραπάνω στόχοι είναι άμεσα εφαρμόσιμοι, θέτουν στο επίκεντρο τη στήριξη του κόσμου της εργασίας και την άμεση αντιμετώπιση του κοινωνικού ζητήματος, το οποίο δεν μπορεί να αποτελεί προϊόν διαπραγμάτευσης με τους δανειστές. Ταυτόχρονα, όμως, θέτουν ως προτεραιότητα μια διαδικασία «αντίστροφης αναδιανομής», ένα «μνημόνιο για το μεγάλο κεφάλαιο» (Μηλιός, 2015a) μέσα από τη φορολόγηση του οποίου θα επιδοτηθεί η κοινωνική πολιτική του κόμματος σε περίπτωση που αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας. Για τον ΣΥΡΙΖΑ η επικείμενη σύγκρουση αφορούσε τόσο τις κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις της Ευρώπης και της Ελλάδας, όσο και τις εγχώριες οικονομικές ελίτ. Τα κομματικά κείμενα αλλά και πολλές παρεμβάσεις στελεχών του ΣΥΡΙΖΑ αναφέρουν ότι καμιά αλλαγή δεν θα μπορούσε να είναι εφικτή χωρίς επιθετική φορολόγηση του πλούτου

(Μηλιός, 2014, Σταθάκης 2010, σ. 108, Δραγασάκης 2012). Το αίτημα «να πληρώσουν οι πλούσιοι» αποτελούσε θεμελιώδες στοιχείο του προγράμματός του, αίτημα του αντιμνημονιακού κινήματος και βασική προϋπόθεση για την άσκηση μια πολιτικής «υπέρ των πολλών».⁶

Σε αυτή τη χρονική περίοδο παραμένει ενεργό εντός του ΣΥΡΙΖΑ το «πνεύμα» του κινηματικού κόμματος. Ενός κόμματος με κοινωνική μεροληψία, που αναλαμβάνει να εκφράσει τις ανάγκες του κόσμου που εκπροσωπεί και ταυτόχρονα να κατοχυρώσει τα αιτήματά του, ως πολιτικές δεσμεύσεις της νέας κυβέρνησης της Αριστεράς. Απέναντι στο σχέδιο της νεοφιλελεύθερης λιτότητας, ένα πρόγραμμα αναμόρφωσης της κοινωνίας σε αντιδραστική κατεύθυνση και διαμόρφωσης χαμηλών προσδοκιών για την κοινωνική πλειοψηφία που έπρεπε να μάθει να ζει με λιγότερα,⁷ ο ΣΥΡΙΖΑ πρόταξε ένα όραμα των ριζοσπαστικών και δημοκρατικών μετασχηματισμών στην παραγωγή και τους θεσμούς, πέρα από τα όρια του «εφικτού».

Η Πανελλαδική Συνδιάσκεψη του ΣΥΡΙΖΑ πραγματοποιήθηκε στο τέλος Νοέμβρη του 2012, μια περίοδο που σηματοδοτήθηκε από την τομή του διπλού εκλογικού αποτελέσματος του Μαΐου-Ιουνίου, αλλά και από το τέλος του μαζικού κινήματος και του πρώτου κύκλου κοινωνικής διαμαρτυρίας. Ο ΣΥΡΙΖΑ σε αυτήν τη διαδικασία προχωρά τον εσωτερικό του μετασχηματισμό στην κατεύθυνση του ενιαίου κόμματος, ενώ προσδοκά σε νέο γύρο λαϊκής κινητοποίησης, η οποία θα επισπεύσει την πορεία του κόμματος προς την κυβέρνηση και θα αποτελέσει τόσο το κοινωνικό της υπόβαθρο στη σύγκρουση με τις κυρίαρχες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις, όσο και το υποκείμενο των δημοκρατικών μετασχηματισμών που στόχευε:

Δεσμευόμαστε να αντιταχθούμε δυναμικά στην επίθεση της άρχουσας τάξης που λεηλατεί το λαό και τη χώρα, να απαλλαγούμε από το άγχος των μνημονίων και του μη βιώσιμου χρέους, να ανοίξουμε το δρόμο στον παραγωγικό μετασχηματισμό με έμφαση στους τομείς διατροφής και βασικών αγαθών, το δρόμο της κοινωνικής αυτοοργάνωσης, της αυτοδιαχείρισης, των ανατρεπτικών προτύπων εναλλακτικής και κοινωνικής οικονομίας. Δεσμευόμαστε να προτάξουμε την ριζική αναδιανομή εισοδημάτων και πλούτου σε βάρος του κεφαλαίου, τη στήριξη των αγροτών και της μικρομεσαίας επιχείρησης, την ενίσχυση του δημόσιου χώρου και της κοινωνικής πολιτικής και την άνθηση της δημοκρατίας και της λαϊκής αυτενέργειας. [...] Καλούμε στην δημιουργία ενός

⁶ Το ζήτημα της φορολόγησης του πλούτου, της κληρονομιάς και της μεγάλης περιουσίας αποτελεί πυρηνικό στοιχείο της αριστερής ιδεολογίας ήδη από το Πρόγραμμα του Γαλλικού Εργατικού Κόμματος που συνέταξε μαζί με άλλους και ο Κ. Μαρξ και από τότε αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των αιτημάτων του εργατικού κινήματος.

⁷ Βλέπε τη δήλωση του Βόλφγανγκ Σόιμπλε στο «Οι Έλληνες ζουν πάνω από τις δυνατότητές τους» (ΕΦΣΥΝ, 2016)

πανελλαδικού δικτύου συντονισμού των φορέων όλων των κοινωνικών στρωμάτων που αγωνίζονται κατά των μνημονίων ώστε να δημιουργηθεί ένα κέντρο αγώνα που θα συμβάλλει στην οργάνωση των κινητοποιήσεων [...]. Η αναβίωση και ενίσχυση της λειτουργίας – με ευρύτητα και ενωτικό πνεύμα – των λαϊκών συνελεύσεων σε κάθε γειτονιά θα συμβάλει στην άνοδο των αγώνων [...] Καλούμε τους πολίτες που συμφωνούν μαζί μας να επιλέξουν την οργανωμένη πάλη μέσα από τον ΣΥΡΙΖΑ-ΕΚΜ. [...] Για μια κοινωνία ισότητας, ελευθερίας, δικαιοσύνης και προκοπής» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012).

(Απόφαση Πανελλαδικής Συνδιάσκεψης ΣΥΡΙΖΑ-ΕΚΜ, 17/12/2012)

2.3 Το ζήτημα του Κράτους της κυβέρνησης και της Εξουσίας

Οι πολιτικές αναλύσεις για τα ζητήματα της εξουσίας, του κράτους και της κυβέρνησης, απασχόλησαν ιδιαίτερα τον ΣΥΝ και τον ΣΥΡΙΖΑ την περίοδο αρκετά πριν την κατάκτηση της κυβερνητικής εξουσίας. Τα συνεδριακά κείμενα, όσο και η αρθρογραφία στελεχών του κόμματος έχουν σημαντικές αναφορές για το κράτος του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, τη σχέση κράτους και μιας πιθανής κυβέρνησης της Αριστεράς, όπως και τη σχέση κράτους και κινημάτων σε μια διαδικασία μετάβασης σε νέες μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Αναφορές και επεξεργασίες που αντιμετώπιζαν το κράτος ως μηχανισμό πολιτικής κυριαρχίας που, υπό το παγιωμένο συσχετισμό δυνάμεων εντός των μηχανισμών του, απαιτούνταν η δημιουργία νέων θεσμών κοινωνικού ελέγχου και λαϊκής συμμετοχής. Το κείμενο πολιτικής απόφασης του 6^{ου} συνεδρίου του ΣΥΝ αναφέρει:

Ο ΣΥΝ αντιλαμβάνεται το πρόβλημα της εξουσίας ως κάτι περισσότερο και πιο σύνθετο από την κυβερνητική εξουσία. [...] Η υπόθεση της κοινωνικής αλλαγής, αν δεν στηρίζεται ενεργά στην κινητοποίηση και αυτοοργάνωση των υποτελών τάξεων, δεν έχει προοπτική. Αυτή την ώρα που καταρρέουν όλα τα ιδεολογήματα του αστισμού, η ριζοσπαστική αριστερά πρέπει να αναδείξει μια ανταγωνιστική λογική για την κοινωνική και οικονομική οργάνωση, [...] να αναδείξει τόσο σε επίπεδο εκφώνησης όσο και έμπρακτα νέες μορφές οικονομικής δραστηριότητας και πρακτικές αλληλεγγύης.» (ΣΥΝ, 2010d)

(Πολιτική Απόφαση 6^{ου} Συνεδρίου ΣΥΝ, 7/6/2010)

Στο 6^ο συνέδριό του συνέδριο ο ΣΥΝ διατηρεί αποστάσεις από τη θεωρητική παράδοση που κληροδότησε το λεγόμενο «ευρωκομμουνιστικό» ρεύμα σε σχέση με το κράτος και την κυβέρνηση στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Μια προσέγγιση, δηλαδή, που έθετε σε προτεραιότητα τον κοινοβουλευτικό δρόμο, τη μεταρρυθμιστική προσήλωση και

τους διαρκείς συμβιβασμούς με τις αντίπαλες πολιτικά και κοινωνικά δυνάμεις,⁸ σε αντίθεση με τις λογική των ρήξεων και των συγκρούσεων που εκπορεύονταν από τη λενινιστική παράδοση και τη θεωρητική της ανανέωση μέσα από το έργο των Πουλαντζά, Αλτουσέρ και Μπαλιμπάρ (Αλτουσερ, 1980· Μπαλιμπάρ, 1978).⁹

Ο ΣΥΝ, αν και κληρονόμησε αρκετές από τις κυρίαρχες αντιλήψεις των ευρωκομμουνιστών Κ.Κ., ήδη από το διαρκές του συνέδριο τον Φεβρουάριο του 2009 για την κατάθεση της «Συμβολής του Συνασπισμού στην προγραμματική διαδικασία του ΣΥΡΙΖΑ απορρίπτει τόσο τα κρατικά μοντέλα οικοδόμησης του σοσιαλισμού (είτε από τη σοσιαλδημοκρατική οπτική, είτε από τη σοβιετική), όσο και το δημοκρατικό δρόμο προς τον σοσιαλισμό, των ευρωκομμουνιστικών κομμάτων. Στο τελική απόφαση διατυπώνεται:

Η Αριστερά οφείλει [...] να διατυπώσει προτάσεις που θα υπερβαίνουν και τα δύο μοντέλα που εγκαθιδρύθηκαν στο όνομα του σοσιαλισμού στον 20^ο αιώνα, τόσο αυτό της σοσιαλδημοκρατίας όσο και εκείνο του «υπαρκτού σοσιαλισμού [...] Ο δημοκρατικός δρόμος για το σοσιαλισμό που προτείνουμε αποσκοπεί στο να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις ώστε να αναδυθούν και να αναπτυχθούν οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις που θα αντιμάχονται συγκεκριμένα και ήδη από σήμερα τις καπιταλιστικές, με επίδικα αντικείμενα τους σκοπούς και τις σχέσεις παραγωγής, τις κοινωνικές αξίες, τους στόχους και τα κριτήρια ανάπτυξης, την ίδια τη ζωή και την ποιότητά της». ΣΥΝ. (2009α)

Ο ΣΥΝ προτείνει ουσιαστικά ένα ριζικά διαφορετικό δρόμο για το σοσιαλισμό που θα βασίζεται κυρίως σε δομές και θεσμούς που θα είναι αντιπαραθετικές ως προς το κράτος και την οικονομία του κέρδους και θα δημιουργούν νέες ποιότητες, στοχεύοντας απευθείας στην τροποποίηση των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής και εκμετάλλευσης. Αντιλαμβάνεται οποιοδήποτε σχέδιο μετάβασης, όχι ως διαδικασία

⁸ Οι θέσεις αυτές διατυπώθηκαν σε μια περίοδο που τα ευρωκομμουνιστικά Κ.Κ. (κυρίως της Γαλλίας και της Ιταλίας) είχαν σημαντική αύξηση της κοινωνικής τους επιρροής, που μαζί με την άνοδο των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, δημιούργησαν ευνοϊκές συνθήκες για αριστερές κυβερνήσεις. Ταυτόχρονα η ήττα της κυβέρνησης Αλιέντε στη Χιλή, προσελήφθη ως ήττα της λογικής των ρήξεων με τις κυρίαρχες τάξεις. Βλ. σχετικά «Σκέψεις πάνω στην Ιταλία μετά τα γεγονότα της Χιλής» στο (Μπερλίνγκουερ, 1977) και (Μπελάντης, 2014).

⁹ Ο Ν. Πουλαντζάς στα πρώτα του θεωρητικά έργα βρισκόταν κάτω από την αλτουσεριανή επιρροή και αντιλαμβανόταν σχηματικά το κράτος ως «κέντρο άσκησης της αστικής πολιτικής εξουσίας και ως παράγοντα συμπίκνωσης και ενοποίησης της συνολικής εξουσίας του κεφαλαίου πάνω στην εργασία». Ως μηχανισμού δηλαδή που συμπυκνώνει εντός του το συσχετισμό δύναμης και διαπερνάται από την πάλη των τάξεων η οποία θέτει και τα ακρότατα όρια μετασχηματισμού του. Σε τελευταία ανάλυση τα δομικά χαρακτηριστικά, η θεσμική υλικότητα και η ιδεολογία ενότητας της κρατικής εξουσίας ως όλου, που συνέχει την κοινωνία, παραμένουν ιστορικά αναλλοίωτα αν δεν ανατραπεί η καπιταλιστική πολιτική εξουσία. Προϋπόθεση της οποίας είναι η «συντριβή του κράτους και ορισμένων ιδεολογικών μηχανισμών που αποτελούν δομικό πυρήνα της κρατικής εξουσίας» (βλ. Πουλαντζάς, 1975 και *Θέσεις: Μηνιός*, τ. 30, περίοδος: Ιανουάριος - Μάρτιος 1990) (Μηνιός, 1990).

που έρχεται «από τα πάνω» ή με κινητήριο μοχλό το κράτος, αλλά με κριτήριο την αυτό-διεύθυνση, τη δημοκρατική λήψη αποφάσεων στους χώρους εργασίας, αντί του δεσποτισμού και της εποπτείας. Το δημοκρατικό ορισμό των στόχων με βάση την ικανοποίηση των αναγκών, τη συμμετοχική και πρωταγωνιστική μορφή διακυβέρνησης αντί για ένα κράτος πέρα και πάνω από την κοινωνία. Παρακάτω αναφέρει:

Ο δημοκρατικός δρόμος για το σοσιαλισμό που προτείνουμε δημιουργεί τους όρους για μια νέα οικονομική και κοινωνική δυναμική, δυναμική που ανοίγει πεδία και παρέχει δυνατότητες για να αναδειχθούν, πλάι και ενάντια στις αμιγώς καπιταλιστικές επιχειρήσεις, νέου τύπου οικονομικές μονάδες και τα νέα κοινωνικά υποκείμενα που θα τους αντιστοιχούν. Τα νέα αυτά υποκείμενα δεν θα επιδιώκουν το κέρδος αλλά θα προσανατολίζονται σε μια κατεύθυνση που θα διευρύνει συστηματικά και θα εμπεδώνει τον δημόσιο χώρο και τα συλλογικά αποεμπορευματοποιημένα αγαθά». (ΣΥΝ, 2009a)

Το προγραμματικό κείμενο του ΣΥΝ βάζει στο επίκεντρο της διαδικασίας μετάβασης τον άνθρωπο και τις ανάγκες του. Τους θεσμούς που είναι αναγκαίοι για την πλήρη ατομική και συλλογική ανάπτυξη ως αντίβαρο στον ανταγωνισμό. Εισάγει την έννοια του «συμμετοχικού προϋπολογισμού» (Lebowitz, 2009) των πολιτών, ως αποκεντρωμένη μορφή δημοκρατικής λήψης αποφάσεων και την «οικονομία των αναγκών» αντιπαραθετικά με την «οικονομία του κέρδους». Αξιοποιεί τις εμπειρίες αριστερής διακυβέρνησης στη Λατινική Αμερική και τη λογική της αναδιανομής εξουσίας και ισχύος από το κράτος στους νέους θεσμούς της κοινωνίας, έτσι όπως διατυπώνονται στο Μπολιβαριανό Σύνταγμα, ως προϋπόθεση για την ανάπτυξη του ανθρώπου (Harnecker, 2007).

Την περίοδο αμέσως μετά τις διπλές εκλογές του 2012 η Νεολαία του ΣΥΝ προχωρά στο 7^ο Συνέδριο και στο τελικό κείμενο πολιτικής απόφασης συμπυκνώνονται μια σειρά από θέσεις για τη σχέση μιας πιθανής κυβέρνησης Αριστεράς με το κράτος:

Η κυβέρνηση της Αριστεράς οφείλει να αποτελέσει μια διαδικασία τομής στις μέχρι σήμερα κυβερνητικές αλλαγές. Δεν μπορεί να είναι απλά μια διαφορετική κυβέρνηση αλλά πρέπει να είναι με διαφορετικό τρόπο κυβέρνηση [...] που θα υπηρετεί το λαό παρέχοντας τους όρους, τη δυνατότητα, το χώρο και τις δομές για να ασκήσει ο ίδιος εξουσία. [...] Οι δυνάμεις μας θα κριθούν κυρίως από το αν θα πετύχουν την ουσιαστική εμπλοκή του κόσμου της εργασίας και της νεολαίας σε αυτές τις διαδικασίες. Συμμετοχή που θα ανοίγει νέους δρόμους, ορίζοντας απ' τη μια το πλαίσιο της κυβερνητικής πολιτικής και διευρύνοντας

απ' την άλλη την εξουσία της και θα βασίζεται σε μια διαρκή έγνοια για τη ρήξη με τις δομές του αστικού κράτους» (ΣΥΝ, 2013).

(Πολιτική Απόφαση 7^{ου} Συνεδρίου Νεολαίας Συνασπισμού, 2013)

Η νεολαία ΣΥΝ (η νεολαία ΣΥΡΙΖΑ δημιουργήθηκε μόλις στο τέλος του 2013) εκείνη την περίοδο είχε τη δυνατότητα να κάνει μεγαλύτερες θεωρητικές επεξεργασίες από τον ΣΥΡΙΖΑ, τουλάχιστο σε επίπεδο επίσημων πολιτικών κειμένων, στο βαθμό που ο τελευταίος αναζητούσε διαρκώς το ελάχιστο πλαίσιο πολιτικής συμφωνίας ανάμεσα σε συνιστώσες και τάσεις. Ο αφαιρετικός τρόπος με τον οποίο όριζε τη σχέση κόμματος-κινήματος-κράτους αποτελεί επιστροφή στην αλτουσεριανή θεωρία για την αναγκαία ρήξη με το κράτος και τους μηχανισμούς του, όπως και για το «κόμμα διακυβέρνησης» με βάση την κριτική που ασκεί ο Αλτουσέρ στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας. Η διατύπωση «για μια διαφορετικού τύπου κυβέρνηση» δεν αναφέρεται στο πολιτικό πρόγραμμα που θα εφαρμόσει, αλλά κυρίως στον τρόπο που θα ασκήσει τη διακυβέρνηση. Το κόμμα, ακόμα και αν υπάρχουν οι προϋποθέσεις να γίνει κυβέρνηση, «δε θα πρέπει να ταυτιστεί με το κράτος, αλλά θα πρέπει να μείνει εκτός κράτους».¹⁰ Προϋπόθεση επομένως για την επιτυχία μιας αριστερής κυβέρνησης, σύμφωνα με τη Νεολαία ΣΥΝ, δεν η καλή διαχείριση των πολιτικών και οικονομικών υποθέσεων του κράτους, αλλά το κατά πόσο αυτή η κυβέρνηση θα «ανοίξει δρόμους» για την εμπλοκή του κόσμου στις πολιτικές αποφάσεις, στη συμμετοχή και στον κοινωνικό έλεγχο.

Ο ΣΥΡΙΖΑ, στο ιδρυτικό του συνέδριο τον Ιούλιο του 2013, φαίνεται να αναγνωρίζει τα δομικά όρια που μπορεί να αντιμετωπίσει μια αριστερή κυβέρνηση, αν δεν προχωρήσει σε ένα κοινωνικά μεροληπτικό σχέδιο «με σαφές ταξικό και οικολογικό πρόσημο» προκειμένου να διευρύνει το χώρο «λαϊκής παρέμβασης», και να αναπτυχθούν «νέες μορφές λαϊκής έκφρασης και διεκδίκησης». Η προώθηση, δηλαδή, της δημοκρατίας παντού και η «καθιέρωση θεσμών εργατικού και κοινωνικού ελέγχου». Καμία κοινωνική αλλαγή δεν θα είναι εφικτή, όσο ισχυρή κι αν είναι κοινοβουλευτικά η κυβέρνηση, αν κυριαρχήσει «η λογική της ανάθεσης.» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013)

¹⁰ Ο Αλτουσέρ αντιμετωπίζει αυτή τη θέση, ως θέση αρχής, την αυτονομία δηλαδή του κόμματος από το κράτος (και όχι την πολιτική) και τη διαφοροποίησή του από τον ιδεολογικό πολιτικό μηχανισμό του κράτους (το σύστημα κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης συνολικά), για να μπορέσει να δώσει τη δυνατότητα στις μάζες να δράσουν μέσα από τους θεσμούς τους, για τη συντριβή της κρατικής μηχανής και το μαρasmus του κράτους. «Χωρίς αυτή την αυτονομία του κόμματος από το κράτος, δε θα βγούμε ποτέ από το αστικό κράτος, όσες μεταρρυθμίσεις και αν επιτευχθούν» Επισημαίνει δε, πως η μακρά πορεία μέσα από τους θεσμούς του κράτους αντί να οδηγήσει στο σοσιαλιστικό μετασχηματισμό, θα οδηγήσει τελικά στην «αστική κρατικοποίηση των κομμουνιστών» στο (Αλτουσέρ, 1980).

Για σημαντικά στελέχη της πλειοψηφίας της Κ.Ε. του ΣΥΡΙΖΑ, όπως ο Γ. Μηλιός, ο Σπ. Λαπατσιώρας και ο Δ. Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος, αναγκαία πρακτική μιας αριστερής κυβέρνησης είναι η «αντιπολίτευση στο κράτος», ως πυξίδα που θα πρέπει να ακολουθεί η κυβέρνηση και ο ΣΥΡΙΖΑ ως κόμμα που συμμετέχει σε αυτή (Λαπατσιώρας & Μηλιός, 2014). Στον πυρήνα της αυτή η αντίληψη αναγνωρίζει ότι το κράτος διατρέχεται από εσωτερικές αντιφάσεις και ότι η κοινωνική σύγκρουση το διαμορφώνει, αλλά σε τελική ανάλυση δεν παύει να είναι όργανο κυριαρχίας και «γενικό στρατηγείο» των κυρίαρχων τάξεων. Η κατάκτηση της κυβερνητικής εξουσίας από την Αριστερά δε συνεπάγεται τον έλεγχο των κρατικών μηχανισμών από αυτή. Η «κεντριοποιημένη ενότητα του κράτους δεν είναι μια πυραμίδα, που αρκεί να καταλάβεις την κορυφή για να εξασφαλίσεις τον έλεγχό της» (Πουλαντζάς, 2008). Η «αντιπολίτευση στο κράτος» παίρνει το χαρακτήρα διπλής ρήξης, εντός του κράτους (όσο μπορεί να είναι εφικτή) και κυρίαρχα εκτός του κράτους. Εκτός κράτους, όχι τοπολογικά (το κράτος είναι το στρατηγικό πεδίο εντός του οποίου διεξάγονται οι συγκρούσεις), αλλά πολιτικά, σε σχέση «με τη θεσμική διάρθρωση και τα όρια νομιμότητας και υλικότητας των κρατικών μηχανισμών» (Μπαλιμπάρ, 1980). Αφορά κυρίως τη δημιουργία της αντι-ηγεμονίας των κυριαρχούμενων τάξεων ως διαδικασία μετάβασης.

Η λογική της δυαδικής εξουσίας προϋποθέτει δυο συστήματα ανταγωνιστικά, σε πλήρη αντιπαράθεση. Από τη μια μεριά, τις οργανώσεις λαϊκής αντι-εξουσίας και από την άλλη μεριά τον κρατικό μηχανισμό που στον πυρήνα του (αστυνομία, στρατός, Δικαστικό Σώμα, Ανώτατη Διοίκηση) παραμένει αναλλοίωτος.¹¹ Αυτός ο χώρος έντασης ανάμεσα στις πρακτικές αυτοδιαχείρισης, πειραματισμού και εργατικού/κοινωνικού ελέγχου και του κρατικού μηχανισμού είναι στην

¹¹ Σύμφωνα με τον H. Webber: «Οι κυριαρχούμενες τάξεις δε διαθέτουν, ούτε και μπορούν να διαθέτουν ισοδύναμες θέσεις μέσα στο κράτος. «Οι κυρίαρχες τάξεις ελέγχουν τα στρατηγικά σημεία του Κράτους, κατέχουν την πραγματικότητα της εξουσίας· οι κυριαρχούμενες θέσεις κατέχουν ή μπορούν να κατακτήσουν κατώτερες θέσεις, όπως θέσεις προσωπικού των διαφόρων κρατικών μηχανισμών ή θέσεις αντιπροσώπων στα εκλεγμένα όργανα, αλλά γενικά θέσεις οριακές». Στους θεσμούς του καπιταλιστικού κράτους, η θέση των κυριαρχούμενων τάξεων, δεν μπορεί παρά να είναι οριακή, και να συμβάλει ως μηχανισμός αντίστασης, «σαν στοιχείο φθοράς ή επιδείνωσης των εσωτερικών αντιφάσεων». Παρόλο που σε ιδεολογικούς μηχανισμούς, όπως το εκπαιδευτικό σύστημα, η κοινωνική σύγκρουση μπορεί να παραγάγει ορατά αποτελέσματα, ειδικά σε συνθήκες κρίσης του κράτους, στους κατασταλτικούς μηχανισμούς η «διάβρωση» θα είναι περιφερειακή και όχι στον πυρήνα αυτών των μηχανισμών. Διαφορετικά, οι κατασταλτικοί του μηχανισμοί θα ορίζονταν ως ουδέτεροι (Πουλαντζάς & Weber, 1989).

πραγματικότητα ο χώρος όπου μπορεί να αναπτύσσεται μια «αυθεντική δημοκρατία, δηλαδή το πλήρες ξεδίπλωμα των αντιθέσεων αλλά και της πρωτοβουλίας των ιδίων των μαζών» (Τσε Τουνγκ, 1990).

Με βάση τα παραπάνω, προκύπτει πως για ένα μεγάλο κομμάτι του ΣΥΡΙΖΑ το κράτος δεν αποτελεί ένα εργαλείο χωρίς πρόσημο που μπορεί να αξιοποιηθεί από τους εκάστοτε διαχειριστές. Ο ρόλος μια κυβέρνησης της Αριστεράς, θα κριθεί με βάση την ικανότητά της να μεταφέρει πόρους, εξουσία και ισχύ στις κοινωνικές ομάδες που θέλει πραγματικά να εκπροσωπήσει και στην αναγκαστική αναμέτρησή της με το κράτος και τους μηχανισμούς του. Η αναδιανομή ισχύος αποτελεί οργανικό ζήτημα στις προγραμματικές επεξεργασίες του ΣΥΡΙΖΑ, οι οποίες σύμφωνα με τον επικεφαλής της Επιτροπής Προγράμματος Γ. Δραγασάκη, «αποτελούσαν προϋπόθεση αυτονομίας απέναντι στο κράτος και την κυρίαρχη ιδεολογία», απέναντι στις λογικές «κρατικοποίησης» που μαστιίζει τα σύγχρονα κόμματα (Δραγασάκης, 2014).¹²

2.4 Η στροφή προς τον ιστορικό συμβιβασμό

Ωστόσο, την περίοδο από τις διπλές εκλογές του 2012 έως και την τελική επικράτηση του ΣΥΡΙΖΑ τον Ιανουάριο του 2015, συντελείται μια συστημική υποβάθμιση της συζήτησης για το κράτος και την εξουσία, ενώ παρατηρείται και μια μεταστροφή του πολιτικού λόγου του κόμματος σε κρίσιμα ζητήματα που αφορούν την αντιμετώπιση της κρίσης. Αν και το πλαίσιο θέσεων και διακηρύξεων που διατύπωνε, συνέχιζε να τον καθιστά πολιτικό κίνδυνο για τις οικονομικές ελίτ, την ίδια στιγμή, όμως, παρέμεναν ενεργές στα κείμενά του θέσεις, που ουσιαστικά αντιστρατεύονταν το συγκρουσιακό σχέδιο της «επερχόμενης» αριστερής κυβέρνησης. Άρχισαν να κερδίζουν έδαφος, όλο και περισσότερο, τάσεις «κυβερνητισμού» και «μεταρρυθμισμού», που εξοβέλιζαν το ζήτημα της αντίστροφης αναδιανομής εξουσίας και πλούτου ως πυρηνικού στοιχείου του προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ που έδινε προτεραιότητα στην πολιτική με όρους μαζών. Αντίθετα, εμφανίστηκαν θέσεις που είχαν στο κέντρο της ανάλυσής τους την «αναπτυξιακή διανομή», την οικονομική εξωστρέφεια, τον «εξορθολογισμό» της ελληνικής οικονομίας και του κράτους, τη δίκαιη κατανομή βαρών για την έξοδο της χώρας από την κρίση.

¹² Απολογισμός Επιτροπής Προγράμματος που παρουσιάστηκε στην Κ.Ε. ΣΥΡΙΖΑ από τον επικεφαλής της Επιτροπής Προγράμματος

Η συγκεκριμένη μεταστροφή σε κρίσιμα ζητήματα για την αντιμετώπιση της κρίσης φανερώνει την επιλογή της ηγεσίας του ΣΥΡΙΖΑ να απλώσει το εύρος απεύθυνσης σε δυνάμεις πέρα από την κοινωνική βάση του κόμματος, σε μεσαία κοινωνικά στρώματα και δυνάμεις των οικονομικών ελίτ που είχαν συμπεσθεί από τη διαδικασία εκκαθάρισης της κρίσης (Μηλιός & Σωτηρόπουλος, 2011). Επικράτησε, δηλαδή, μια λογική «εκλογικισμού» και «κεντρώας διεύρυνσης» (Μαυρή, 2014) με έντονα στοιχεία πατριωτικού λόγου με αντίστοιχες υποχωρήσεις σε οργανικά στοιχεία του ριζοσπαστικού προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ, διαμορφώνοντας τελικά μια εικόνα κόμματος που αποδέχεται τους όρους του παιχνιδιού, αναμένοντας την πτώση της κυβέρνησης της ΝΔ. Παρατηρείται, δηλαδή, μια μεταβολή στο τρόπο που το ίδιο το κόμμα κάνει πολιτική, υποκαθιστώντας την συγκρουσιακή του πρακτική, από μια τακτική επικεντρωμένη στην κοινοβουλευτική δραστηριότητα και τα ΜΜΕ και τη μεταφορά της πόλωσης «αποκλειστικά στην κοινοβουλευτική αρένα» (Κοτρωνάκη, 2018). Πιο συγκεκριμένα, παρόλο που η λαϊκή κινητοποίηση και η διαμόρφωση μετώπων απέναντι στη λιτότητα στους κοινωνικούς χώρους αποτελούσε αναγκαία προϋπόθεση για την επιτυχία μιας αριστερής κυβέρνησης, το βάρος της πολιτικής δουλειάς του κόμματος μεταφέρθηκε σε τεχνικές συζητήσεις για την επικείμενη διαπραγμάτευση. Επικράτησε, δηλαδή, μια τάση που επιτάχυνε τη λογική της ανάθεσης, αντί της οργάνωσης των αντιστάσεων στις πολιτικές που εκπορεύονταν από τα μνημόνια. Η ρητορική δημαγωγία για την «κατάργηση της λιτότητας με ένα νόμο και σε ένα άρθρο»¹³ (Τσίπρας, 2014) συνέβαλε σε ένα κλίμα εφησυχασμού και αποδυνάμωσης της κοινωνικής δυναμικής, ενώ την ίδια στιγμή στα κείμενα του κόμματος η διαπραγμάτευση περιγραφόταν ως μια τεράστια κοινωνική και πολιτική σύγκρουση.

Σταδιακά άρχισε να υποχωρεί σαν στόχος η κυβέρνηση της Αριστεράς και να αντικαθίσταται από το στόχο για μια κυβέρνηση εθνικής σωτηρίας, η οποία στο όνομα της χώρας και του εθνικού συμφέροντος θα αναλάμβανε να βγάλει την κοινωνία από την κρίση και την οικονομία από τη βαθιά ύφεση. Η ρητορική περί εθνικής σωτηρίας, οδηγούσε σε μεγάλες διολισθήσεις όσων αφορά τις κοινωνικά μεροληπτικές πολιτικές του ΣΥΡΙΖΑ, ενώ ταυτόχρονα θόλωνε τις σαφείς προτεραιότητες του προγράμματος του και κυρίως την εκπροσώπηση της κοινωνικής συμμαχίας των υποτελών κοινωνικά τάξεων της προηγούμενης περιόδου. Έτσι, από κόμμα που διεκδικούσε να εκπροσωπεί

¹³ Συζήτηση για τον προϋπολογισμό 2014

τμήματα της κοινωνίας με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, προσπάθησε να αναδειχθεί σε «εθνική πολιτική δύναμη» που μπορεί να απευθύνεται στον «μέσο ψηφοφόρο» (Λάσκος & Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος, 2020). Η προσπάθεια «διεμβόλισης» του εκλογικού σώματος κεντρώων και συντηρητικών ψηφοφόρων -εκλογικού σώματος που έβλεπε, δηλαδή, αρνητικά την όποια διαταραχή- επισφραγίστηκε με συμμαχίες με πρόσωπα που αποτέλεσαν πολιτικό προσωπικό των δυνάμεων του καταρρέοντος δικομματισμού. Ένα πολιτικό προσωπικό που θα αποτελούσε «εχέγγυο» για τη μη διατάραξη της ομαλότητας (Νταβανέλος, 2020). Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να τοποθετηθεί και η πολλές φορές βίαιη διεύρυνση του κόμματος στην κορυφή, με πρώην κορυφαία στελέχη του ΠΑΣΟΚ, τις περισσότερες φορές σε βάρος των συλλογικών αποφάσεων ή την αδράνεια των κορυφαίων κομματικών οργάνων του ΣΥΡΙΖΑ (Η Αυγή, 2014· Νταβανέλος, 2020).

Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από τη σταδιακή απόσυρση από το δημόσιο διάλογο του σχεδίου για στάση πληρωμών απέναντι στους δανειστές, και την επικράτηση μιας λογικής διαπραγμάτευσης με βάση την πειθώ και τα ορθολογικά επιχειρήματα. Η στάση πληρωμών αποτελούσε επιθετική στρατηγική διαπραγμάτευσης, αφενός διότι «διέσωζε αναγκαίους οικονομικούς πόρους» για την υλοποίηση του άμεσου κοινωνικού προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ, αφετέρου διότι έθετε «de facto σε θέση πολεμικής σύγκρουσης την αντιπαράθεση με τους δανειστές» (Νταβανέλος, 2020, σ. 412).

Όμως για ένα τμήμα του ΣΥΡΙΖΑ, η έξοδος από την κρίση περνούσε μέσα από μια στρατηγική διαρκών συμβιβασμών με τις πολιτικές ελίτ. Η αναζήτηση, όμως, ορθολογικών επιχειρημάτων για τον τερματισμό της λιτότητας, έρχεται σε ευθεία αντιπαράθεση με τις εκτιμήσεις που έκανε ο ΣΥΡΙΖΑ όλο το προηγούμενο διάστημα μέχρι και τις εκλογές του 2012, επισημαίνοντας ότι η εισοδηματική λιτότητα δεν στερείται λογικής, καθώς αποτελεί μονόδρομο για την επάνοδο του ποσοστού κέρδους για το κεφάλαιο μέσα από τη συμπίεση του εργατικού κόστους και τη δημιουργία ευνοϊκότερων συνθηκών κερδοφορίας (Μηλιός, 2015b).

Ο ΣΥΡΙΖΑ λοιπόν πρέπει να συνεχίσει ακόμη πιο εντατικά τη «βίαιη ωρίμανσή» του [...] Το δίλημμα δεν είναι ευχάριστα ή δυσάρεστα μέτρα, αλλά αν αυτά είναι δίκαια ή άδικα, αν δημιουργούν προϋποθέσεις εξόδου από την κρίση ή μας βουλιάζουν πιο βαθιά μέσα σ' αυτήν, όπως γίνεται με τη σημερινή πολιτική». (Δραγασάκης, 2012)

Η «βίαιη ωρίμανση» του ΣΥΡΙΖΑ δεν αποτελεί κάτι διαφορετικό από μια «στροφή στο έδαφος του ρεαλισμού», αντικαθιστώντας το κοινωνικά μεροληπτικό και ταξικά επιθετικό πρόγραμμά του, με μια υπερταξική πολιτική ατζέντα «εθνικής ενότητας». Έτσι, ο τερματισμός της λιτότητας δεν απαιτεί στήριξη συγκεκριμένων κοινωνικών συμφερόντων στον κοινωνικό ανταγωνισμό, αλλά το συμφέρον της χώρας και της οικονομίας στο έδαφος μια νέας διαδικασίας ανάπτυξης. Η υποχώρηση του σχεδίου για αναδιανομή πλούτου, εξουσίας και ισχύος προς όφελος των υποτελών τάξεων και η αντικατάστασή με ένα γενικόλογό σχέδιο για την «παραγωγική ανασυγκρότηση», αντανακλά «τη συνέχεια του κράτους» και μια διαχειριστική λογική ρύθμισης του κοινωνικού ανταγωνισμού μέσα από τους κρατικούς μηχανισμούς. Μια λογική που έχει τις ρίζες της, στην ιστορική σοσιαλδημοκρατία που «επαγγελλόταν μια μεταρρυθμιστική στρατηγική σταδιακής μετεξέλιξης του καπιταλισμού» (Λάσκος, Παπαδόπουλος & Τσακαλώτος, 2007).

Τα παραπάνω αποτυπώθηκαν στην παρουσίαση του προγράμματος στη Θεσσαλονίκη (ΣΥΡΙΖΑ, 2014) στα πλαίσια της ΔΕΘ, λίγο πριν από τις εκλογές του 2015, από το οποίο απουσίαζαν κρίσιμοι άξονες του προγράμματος που παρουσιάστηκε στις εκλογές του 2012. Αυτοί οι άξονες αφορούσαν ένα αναδιανεμητικό φορολογικό μοντέλο, που θα μετέφερε τα βάρη της κρίσης στις οικονομικές ελίτ, καθώς και το σχέδιο για την «κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία», με στόχο τον μετασχηματισμό της παραγωγικής διαδικασίας στην κατεύθυνση των συνεργατικών και συνεταιριστικών σχημάτων για την αντιμετώπιση της ανεργίας μέσα από την αξιοποίηση του «αργούντος παραγωγικού δυναμικού των κλειστών επιχειρήσεων» (Μηλιός, 2015c).

Στη θέση των «αντικαπιταλιστικών μέτρων» της προηγούμενης περιόδου, παρουσιάστηκε ένα «Εθνικό Σχέδιο Ανασυγκρότησης», με στόχο την μεγέθυνση του ΑΕΠ από «δημόσιες επενδύσεις» και φορολογικές ελαφρύνσεις για τα μεσαία εισοδήματα (Lebowitz, 2015). Η κοινωνικά μεροληπτική αιχμή της στήριξης και ενίσχυσης του κόσμου της εργασίας αντικαταστάθηκε από την «προστασία των θυμάτων της ακραίας φτώχειας», με την κρίση να εκλαμβάνεται ως ένα φαινόμενο, από το οποίο πρέπει να προστατευθεί η χώρα και η οικονομία της.

Το επαναλαμβανόμενο από τα κείμενα του ΣΥΡΙΖΑ σχέδιο για «να πληρώσουν οι πλούσιοι», μετατράπηκε σε «δημαγωγική» εκφώνηση, με βουλευτές του κόμματος να καθησυχάζουν ότι το μέτρο αφορά ελάχιστους, θέτοντας το αφορολόγητο όριο για την ακίνητη περιουσία στα 450.000 ευρώ, κάτι που θα επέφερε ελάχιστα φορολογικά

έσοδα (Antonakopoulos, 2015· Λάσκος, 2020), ενώ το κύριο χαρακτηριστικό της επερχόμενης σύγκρουσης με τις ελίτ θα αποτελούσε η εκτεταμένη διαφθορά και φοροδιαφυγή. Η σταδιακή στρογγυλοποίηση της επιθετικής ρητορικής του ΣΥΡΙΖΑ, οδηγούσε σε διαρκείς μετατοπίσεις και στο ίδιο το προγραμματικό περιεχόμενο.

Η μετατόπιση από την πολιτική για την «οικονομία των αναγκών» στην πολιτική για την «παραγωγική ανασυγκρότηση» αναδιαμόρφωσε εκ νέου θέση του για τη σχέση της κυβέρνησης με το κράτος την εξουσία και τις νέες κοινωνικές εκπροσωπήσεις. Το σχέδιο της παραγωγικής ανασυγκρότησης από τη στιγμή που δε συνοδεύεται με μια λογική αναδιανομής εξουσίας και πόρων, δε διαφέρει από μια διαδικασία καπιταλιστικής μεγέθυνσης (Μηλιός, 2015c). Η ιδεολογική αυτή τάση έχει στον πυρήνα της την ανάκτηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, την αντιμετώπιση παθογενειών του ελληνικού καπιταλισμού, τον εκσυγχρονισμό του κράτους, την ανασυγκρότηση της οικονομίας και της κοινωνίας μέσα από την οικονομική μεγέθυνση. Η τάση αυτή έχει ιστορικές προεκτάσεις στο διεθνές αλλά και στο ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα (Μηλιός, 1996) και θέτει σε προτεραιότητα την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων σε σχέση με τις παραγωγικές σχέσεις και αποδέχονται το κράτος ως ουδέτερο εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί βουλευσιαρχικά. Υποβαθμίζει, παράλληλα, το ρόλο του σε εκφραστή εθνικών ή λαϊκών συμφερόντων αποκρύπτοντας τους κοινωνικούς ανταγωνισμούς, αλλά και το ρόλο του κράτους ως κρίσιμη δομή εξουσίας. Η παραγωγική ανασυγκρότηση για ένα τμήμα εντός του ΣΥΡΙΖΑ πήρε το χαρακτήρα της «κοινωνικής ατμομηχανής» για το ξεπέρασμα της κρίσης. ορίζοντας την κρίση του ελληνικού καπιταλισμού ως αποτέλεσμα του «στρεβλού τρόπου ανάπτυξής του, εξαιτίας διαφόρων καταναγκασμών του διεθνούς καταμερισμού εργασίας, της καταστροφής παραγωγικών δυνάμεων» κ.ά.

Η προτεραιότητα που έδωσαν αυτές οι δυνάμεις εντός του ΣΥΡΙΖΑ στην οικονομική διαχείριση και στον εξορθολογισμό των κοινωνικών αντιφάσεων μέσω του κράτους, υποβάθμισε την πολιτική και την «κίνηση των μαζών», και διαμόρφωσε το έδαφος για τους επόμενους συμβιβασμούς. Ο ΣΥΡΙΖΑ από τις εκλογές του 2012 και έπειτα, περισσότερο επικαλούνταν την κοινωνική κινητοποίηση πάρα στόχευε σε αυτή, ενώ δεν επεξεργάστηκε ως κόμμα καμία μεθοδολογία κινητοποίησης των πολιτών για τη δημιουργία εναλλακτικών δικτύων οργάνωσης, αποκεντρωμένων από τη κεντρική διοίκηση, ώστε να διαμορφωθούν όροι αντιμετώπισης οποιασδήποτε εμπλοκής ή κατάρρευσης μέσα από τη σύγκρουση με τις πολιτικές και κοινωνικές ελίτ. Αντίθετα,

εγκλωβίστηκε σε μια κοινοβουλευτική αντιπαράθεση με όρους που διαμορφώθηκαν από τα ΜΜΕ, υπό τα διαρκή κελεύσματα για τους κινδύνους στην ελληνική οικονομία, ενώ ο προγραμματικός του λόγος μετακινούνταν «προς τα δεξιά, για να ικανοποιήσει τις ανάγκες της κοινωνικής εκπροσώπησης» (Karitzis, 2017, σ. 38).

Ο ΣΥΡΙΖΑ από ένα σημείο κι έπειτα στηρίχτηκε στην αντίληψη, ότι μπορεί να υπάρξει διέξοδος από την κρίση μέσα από μια στρατηγική συμβιβασμών με τις κυρίαρχες δυνάμεις. Μια λογική που θεωρεί ότι η χώρα μπορεί να κυβερνηθεί, όπως την περίοδο προ κρίσης, με όχημα την κυβερνητική εξουσία και την υλοποίηση μέρους των αιτημάτων των υποτελών κοινωνικά τάξεων προς όφελος της συστημικής ισορροπίας. Σύμφωνα με τον Καρίτζη, η λογική του «exchange pattern» και της ενσωμάτωσης αιτημάτων των υποτελών από τους κυρίαρχους δεν υφίσταται για χώρες που βρίσκονται σε «προγράμματα διάσωσης και εποπτείας». Αντίθετα, το νέο πλέγμα μηχανισμών και σχεδιασμού της Ζώνης του Ευρώ, επιβάλλει πολιτικές που «βασίζονται περισσότερο στην αποπομπή των λαϊκών αιτημάτων, παρά τη συμπερίληψη από τις ελίτ» (Karitzis, 2017, σ. 48-49).

Η διαδικασία ενσωμάτωσης του ΣΥΡΙΖΑ σε μια στρατηγική διαρκών συμβιβασμών και υποχώρησής του από το συγκρουσιακό σχέδιο που είχε αρθρώσει στις εκλογές του 2012, δε συνέβη με κάποια ανοιχτή σύγκρουση στο εσωτερικό του κόμματος. Δεν ήταν, δηλαδή, αποτέλεσμα επικράτησης ενός πολιτικού σχεδίου, ευθέως αντιπαραθετικού με τις μέχρι τότε θέσεις της πλειοψηφίας στα κομματικά όργανα. Αντίθετα, έχει φανεί ιστορικά, ότι διάφορα πολιτικά σχέδια μπορεί να μην εκφράζονται ανοιχτά, να λειτουργούν κεκαλυμμένα, και μόνο κάτω από συγκεκριμένες διαδικασίες και προϋποθέσεις να ισχυροποιούνται και στο τέλος να κυριαρχούν¹⁴ Η περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ εντάσσεται σε αυτές τις περιπτώσεις, όπου η μετάλλαξή του πολιτικού του σχεδίου, δε στηρίχτηκε σε κάποιο σαφές και διατυπωμένο πρόγραμμα, αλλά σε μια διαδικασία σταδιακής καρτελοποίησης, ενσωμάτωσής του στους «εξαναγκασμούς» των κρατικών μηχανισμών και ανάπτυξης συγκεκριμένων πολιτικών σχέσεων που αναπτύχθηκαν στο εσωτερικό του.

Οι παραπάνω μεταστροφές στο προγραμματικό περιεχόμενο και στις κατευθύνσεις του ΣΥΡΙΖΑ, πιθανότατα να μη γινόταν αποδεκτές αν δεν είχε

¹⁴ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των μη φανερά εκδηλωμένων αντιπολιτεύσεων στο Μπολσεβίκικο κόμμα την περίοδο 1921-1923 και την τελική επικράτηση του Στάλιν: Βλ. (Μπετελέμ, 2010, σ. 410-428).

επικρατήσει ένα οργανωτικός εκφυλισμός στα ίδια τα όργανα και τις διαδικασίες του κόμματος. Παρά τη σημαντική αύξηση του αριθμού των μελών μετά το 2012, η αποτελεσματικότητα και ενότητα του ΣΥΡΙΖΑ δοκιμαζόταν καθώς επικρατούσαν συνθήκες εσωκομματικού πολέμου, όχι μόνο ανάμεσα σε τάσεις, αλλά και στο εσωτερικό των τάσεων, διχотоμώντας τις κομματικές δομές από την κορυφή έως τη βάση. Συγκρούσεις που δεν είχαν μόνο ιδεολογικό και πολιτικό περιεχόμενο, αλλά το διαμοιρασμό της «εσωκομματικής πίτας», τη στελέχωση του κόμματος και την επερχόμενη κυβέρνηση. Πολλές «θυελλώδεις» Κεντρικές Επιτροπές του κόμματος με φαινομενικά ανυποχώρητες πλευρές κατέληγαν σε κάποιου είδους πολιτικές και οργανωτικές διευθετήσεις. Ο ΣΥΡΙΖΑ στο δρόμο για την κυβέρνηση παρέμενε ένα κόμμα χωρίς ιδιαίτερη πολιτική και ιδεολογική ζωή, διαμορφώνοντας συνθήκες πολιτικής «αφυδάτωσης» στο εσωτερικό του. Η οργάνωση της σχέσης κοινωνικής εκπροσώπησης αφέθηκε στα κεντρικά στελέχη στα ΜΜΕ και λιγότερο στην καθημερινότητα των κλαδικών και τοπικών Οργανώσεων Μελών, οι οποίες από κέντρα επεξεργασίας και παραγωγής πολιτικής για τους κοινωνικούς τους χώρους, απορροφούσαν και αναπαρήγαγαν τις αντιθέσεις που εκφράζονταν στην κορυφή του κόμματος. Η κομματική ζωή για ένα τυπικό μέλος του ΣΥΡΙΖΑ εκκινούσε από την εκπλήρωση των καθημερινών καθηκόντων για τη λειτουργία των οργανώσεων και έφτανε μέχρι την κινητοποίηση του εκλογικού μηχανισμού, όποτε γινόταν εκλογικές διαδικασίες. Μια διαδικασία που προσομοιάζει με αντίγραφο της λειτουργίας των αστικών κοινοβουλευτικών κομμάτων, αναπαράγοντας ένα σαφή διαχωρισμό ανάμεσα στη μάζα των μελών-ψηφοφόρων του κόμματος και της ηγεσίας αντιπροσώπου της «συλλογικής βούλησης» (Αλτουσέρ, 1978, σ. 73-83).

Κρίσιμη αιτία για αυτό το εν πολλοίς εκφυλιστικό φαινόμενο αποτέλεσε μια διαδικασία «αυτονόμησης» του Προέδρου και των ανθρώπων που αποτελούσαν το επιτελείο του και η υποβάθμιση των συλλογικών οργάνων του κόμματος. Θέσεις και αποφάσεις που θα έπρεπε να είναι προϊόν συλλογικής επεξεργασίας των ανώτερων οργάνων και επιτροπών, κατοχυρώνονταν ως θέσεις του κόμματος έπειτα από ανακοινώσεις του Προέδρου του ή μέσα από κάποια διαρροή της ομάδας γύρω από τον ίδιο. Αν και στον ΣΥΡΙΖΑ συμβίωναν για μεγάλο διάστημα πολλά μικρά καρτέλ ανανεώνοντας την κομματική του λειτουργία μέσα από την ενίσχυσή τους, την κρίσιμη στιγμή επικράτησε «το καρτέλ με τους περισσότερους πόρους» (Κοτρωνάκη, 2018, σελ.164-165).

Πάνω σε αυτή τη βάση έγινε η μεταστροφή του πολιτικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ, στη βάση ενός κόμματος, δηλαδή, πολιτικά και ιδεολογικά «αφυδατωμένου», διαμορφώνοντας έτσι τις προϋποθέσεις για την ταχύτατη ενσωμάτωσή του στους κρατικούς μηχανισμούς, την προσαρμογή του στα πλαίσια του πολιτικού ρεαλισμού και την οργάνωση της κοινωνικής συναίνεσης με βάση τις προτεραιότητες της ελληνικής καπιταλιστικής οικονομίας και όχι της τραυματισμένης από τις πολιτικές της λιτότητας κοινωνικής πλειοψηφίας που τον στήριζε.

Ο ΣΥΡΙΖΑ, μετά το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015 και την αποδοχή ενός τρίτου πακέτου διάσωσης της ελληνικής οικονομίας με βαριά μέτρα λιτότητας, είχε ολοκληρώσει πια την ταχύτατη μετατροπή του σε κόμμα καρτέλ. Η τάση καρτελοποίησης, όμως, όπως αναλύθηκε παραπάνω, αν και δεν ήταν ιστορικά αναπόφευκτη, άρχισε να γίνεται ορατή ήδη μετά από τις εκλογές του 2012 και στον τρόπο που ο ΣΥΡΙΖΑ επέλεξε να πολιτευτεί. Κρίσιμα στοιχεία καρτελοποίησης αποτέλεσαν:

- Η επικράτηση μιας λογικής «εκλογικισμού» για την κατάκτηση της κυβερνητικής εξουσίας, με βάση την οποία επεδίωξε τη διεύρυνση του σε κεντρώα και συντηρητικά ακροατήρια ή ακόμα και σε κοινωνικές δυνάμεις που ελάχιστα κοινά είχαν με την κοινωνική βάση του κόμματος. Αυτό επιχειρήθηκε μέσα από τη στροφή του στον πατριωτικό λόγο, στο αίτημα για κυβέρνηση «εθνικής σωτηρίας» και υποβαθμίζοντας την κοινωνική και πολιτική σύγκρουση σε μάχη απέναντι στη γερμανική κυβέρνηση και τη διαπλοκή.
- Η ταχεία ενσωμάτωση στον κομματικό οργανισμό, πρώην στελεχών του ΠΑΣΟΚ, στελεχών που γνώριζαν τις τεχνικές της εξουσίας και αποτελούσαν το πολιτικό αντίβαρο στις ριζοσπαστικές τάσεις και συνιστώσες του ΣΥΡΙΖΑ.
- Η άμβλυνση του αιχμηρού και κοινωνικά μεροληπτικά πολιτικού λόγου του κόμματος με την υποχώρηση των συγκρουσιακών του θέσεων απέναντι στις κοινωνικές και πολιτικές ελίτ και η αντικατάστασή του με ένα γενικόλογο πρόγραμμα παραγωγικής ανασυγκρότησης που θα επαναφέρει την ελληνική οικονομία σε τροχιά ανάπτυξης.
- Η υποχώρηση και στο τέλος κατάργηση της εσωκομματικής δημοκρατίας, μέσα από την υποβάθμιση των συλλογικών οργάνων προς όφελος αθέατων κέντρων λήψης αποφάσεων γύρω από το προεδρικό γραφείο.

Συμπεράσματα

Στόχος της συγκεκριμένης εργασίας ήταν να δείξει την πορεία που ακολούθησε ο ΣΥΡΙΖΑ από τη συγκρότησή του ως χώρος πολιτικής έκφρασης της κοινωνικής διαμαρτυρίας, αλλά και ενότητας των δυνάμεων της ελληνικής αριστεράς, μέχρι το κατώφλι της κατάκτησης της κυβερνητικής εξουσίας στις αρχές του 2015. Να αναδειχθεί μέσα από τα κείμενά του και τις θέσεις κεντρικών στελεχών του, η σύντομη πορεία του από κινηματικό κόμμα σε ένα ακόμα κόμμα διαχείρισης του «υπάρχοντος», συμβάλλοντας με τη σειρά του στη υπηρέτηση του σχεδίου των ελίτ για συνέχιση της λιτότητας μέσα από ένα τρίτο μνημόνιο. Η ολοκλήρωση της μετάλλαξής του από κόμμα της αντι-λιτότητας και της ριζοσπαστικής αριστεράς σε κόμμα της συστημικής κεντροαριστεράς ολοκληρώθηκε με τεράστιες συνέπειες για τις σχέσεις κοινωνικής εκπροσώπησης και για τον κύκλο διαμαρτυρίας που συντάραξε την ελληνική κοινωνία. Ο ΣΥΡΙΖΑ, από την μεγάλη πολιτική τομή των εκλογών του 2012, δεν εμβάθυνε το ριζοσπαστικό του πολιτικό σχέδιο που τον ανέδειξε σε αξιωματική αντιπολίτευση, αλλά αντίθετα επέλεξε να ακολουθήσει μια στρατηγική αναμονής για την κυβερνητική εξουσία, εγκαταλείποντας βασικές εξαγγελίες του προγράμματός του. Η κατάκτηση της κυβέρνησης, ενώ σε πρώτο χρόνο αντιμετωπίστηκε ως «εργαλείο» που θα δημιουργήσει νέους χώρους για την κοινωνική κίνηση μέσα από την αναδιανομή ισχύος στον αδύναμο πόλο του κοινωνικού ανταγωνισμού, σταδιακά άρχισε να εκλαμβάνεται ως το τελικό στάδιο του προορισμού και να γίνεται αυτοσκοπός.

Η ιστορική εμπειρία πολλών αριστερών εγχειρημάτων που αρχικά διεκδίκησαν την κυβερνητική εξουσία με πλήρως ανταγωνιστικό σχέδιο, ως προς το κυρίαρχο, δείχνει, πολλές φορές με δυσάρεστο τρόπο, ότι η θεσμική υλικότητα του κράτους τείνει να τα ενσωματώνει στην κυρίαρχη στρατηγική, την κρατική στρατηγική. Πολιτεύονται στον όνομα του γενικού συμφέροντος, υποτιμώντας τον κοινωνικό ανταγωνισμό και τις κοινωνικές δυνάμεις που εκφράζουν. Ο ΣΥΡΙΖΑ δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει τις πιέσεις ενσωμάτωσης που του ασκήθηκαν, υπάγοντας τα συμφέροντα των δυνάμεων που εκπροσωπούσε στα γενικά συμφέροντα αναπαραγωγής του ελληνικού καπιταλισμού.

Με βάση την ανάλυση που επιχειρήθηκε, η πορεία της διαπραγματευτικής τακτικής του ΣΥΡΙΖΑ και η τελική επικράτηση της λογικής ΤΙΝΑ, δεν αποτέλεσε κυρίαρχα προϊόν ενός συντριπτικού συσχετισμού δυνάμεων, αλλά αποτέλεσμα συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών που καθόρισαν την πορεία αυτή. Η τάση

καρτελοποίησης του κόμματος, αν και πιο έντονη κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης, υπάρχει ήδη από το 2012 και δεν αφορά μια ιστορική νομοτέλεια, όπως οι κλασικοί μελετητές του φαινομένου υποδεικνύουν, αλλά αντίθετα ήταν το αποτέλεσμα εσωτερικών διεργασιών και συσχετισμών που υπάχθηκε ο πολιτικός οργανισμός του ΣΥΡΙΖΑ.

Βιβλιογραφικές παραπομπές

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Agnantopoulos, A., & Lambiri, D. (2015). Variegated capitalism, the Greek crisis and SYRIZA's counter-neoliberalisation challenge. *Geoforum*, 63, 5-8.
- Blanchard, O. (2007). Adjustment within the Euro: The Difficult Case of Portugal, *Portuguese Economic Journal* 6(1), 1-22.
- Crouch, C. (2004). *Post-Democracy*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Della Porta, D., Fernández, J., Kouki, H., & Mosca, L. (2017). *Movement parties against austerity*. John Wiley & Sons.
- Diani, M., & Kousis, M. (2014). The duality of claims and events: The Greek campaign against the Troika's memoranda and austerity, 2010-2012. *Mobilization: An International Quarterly*, 19(4), 387-404.
- Karitzis, A. (2017). *The European left in times of crises: Lessons from Greece*. Amsterdam, Quito and Buenos Aires: Transnational Institute [TNI], Instituto de Altos Estudios Nacionales [IAEN], Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales [CLACSO].
- Katz, R. (2008). Political Parties. In D. Caramani (Ed.), *Comparative Politics* (p. 293-247). Oxford: Oxford University Press.
- Katz, R. S. & Mair, P. (1995). Changing models of party organization and party democracy: The emergence of the cartel party. *Party Politics*, 1, 5-28.
- Katz, R.S. & Mair, P. (2002). The Ascendancy of the Party in Public Office: Party Organizational Change in Twentieth-Century Democracies. In R. Gunther, J. R. Montero, J. Linz (Eds.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges* (p.113-135). Oxford: Oxford University Press.
- Katz, R. S. & Mair, P. (2009). The Cartel Party Thesis Revisited. *Perspectives on Politics*, 7(4), 753-766.
- Katz, R.S. & Mair, P. (2018). *Democracy and the Cartelization of Political Parties*. Oxford: ECPR- Oxford University Press.
- Kitschelt, H. (2006). Movement parties. In R. S. Katz & W. J. Crotty (Eds.), *Handbook of party politics*, 1, 278-290. London: Sage.
- Kotronaki, L. (2013). Les mobilisations des Indignés: Politique du conflit et Politique Conventionnelle aux années du Mémorandum en Grèce. *Pôle Sud*, (1), 53-70.

- Mair, P. (1994). Party Organizations: From Civil Society to the State. In R. S. Katz & P. Mair (Eds.), *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies* (p. 1-22). London: Sage.
- Mair, P. (2009). Representative versus responsible government. *MPIfG Working Paper*, No. 09/8, Max Planck Institute for the Study of Societies, Cologne.
- Mair, P. (2013). *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. London: Verso.
- Mathieu, L. (2010). Contexte politique et opportunités. In O. Fillieule, E. Agrikoliansky, I. Sommier (Eds), *Penser les mouvements sociaux: Conflits Sociaux et contestations dans les sociétés contemporaines*, (pp. 39-54). Paris: Editions La Découverte.
- McAdam, D., Tarrow, S., & Tilly, C. (1996). To map contentious politics, *Mobilization* 1(1), 17-34.
- McAdam, D., Tarrow, S., & Tilly, C. (2001). *Dynamics of contention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moschonas, G. (2002). *In the name of social democracy: The great transformation, 1945 to the present*. London – New York: Verso.
- Psimitis, M. (2011). The protest cycle of spring 2010 in Greece. *Social Movement Studies*, 10(02), 191-197.
- Rüdiger, W., & Karyotis, G. (2014). Who protests in Greece? Mass opposition to austerity. *British Journal of Political Science*, 44(3), 487-513.
- Snow, D. A., Rochford Jr, E. B., Worden, S. K., & Benford, R. D. (1986). Frame alignment processes, micromobilization, and movement participation. *American sociological review*, 464-481.
- Snow, D. A., & Benford, R. D. (1988). Ideology, Frame Resonance and Participant Mobilization. In B. Klandermans, K. Hanspeter & S. Tarrow (Eds.), *From Structure to Action: Comparing Social Movement Research Across Cultures*, (pp.197-217). Greenwich: JAI Press.
- Tarrow, S. (2012). *Strangers at the gates: Movements and States in Contentious politics*. Cambridge: University Press.
- Tarrow, S. (2015). Contentious Politics. In D. D. Porta & M. Diani (Eds.), *Oxford Handbook on Social Movements*, 86 – 107. Oxford: Oxford University Press.

- Teperoglou, E., & Tsatsanis, E. (2014). Dealignment, De-legitimation and the Implosion of the Two-Party System in Greece: The Earthquake Election of 6th May 2012. *Journal of Elections, Public Opinion & Parties*, 24(2), 222-242).
- Tilly, C. (1997). Parliamentarization of popular contention in Great Britain 1758-1834. *Theory and Society* 26(2/3), 245-273.

Ελληνική βιβλιογραφία

- Αλτουσέρ, Λ. (1980). Το πρόβλημα του κράτους στη μαρξιστική θεωρία. Στο Λ. Αλτουσέρ, Ε. Μπαλιμπάρ, Ν. Πουλαντζάς, Μπ. Εντελμάν, *Συζήτηση για το κράτος* (σσ.7-22). Αθήνα: Εκδόσεις: Σήμερα-Αγώνας.
- Αλτουσέρ Λ. (1978). *Τι πρέπει ν' αλλάζει στο κομμουνιστικό κόμμα*. Αθήνα: Αγώνας.
- Μπαλιμπάρ, Ε. (1980). Κράτος, κόμμα, μετάβαση. Στο Λ. Αλτουσέρ, Ε. Μπαλιμπάρ, Ν. Πουλαντζάς, Μ. Εντελμάν, *Συζήτηση για το κράτος*, (σσ. 23-50). Αθήνα: Εκδόσεις: Αγώνας.
- Αλτουσέρ, Λ. (1980). Το 22^ο Συνέδριο του ΚΚ Γαλλίας. Αθήνα: Εκδόσεις Αγώνας.
- Βερναρδάκης, Χ. (2011). *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα: Οι Μετασχηματισμοί της Πολιτικής Αντιπροσώπευσης (1990-2010)*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Βούλγαρης, Γ., & Νικολακόπουλος, Η. (Επιμ.). (2014). *2012: ο Διπλός εκλογικός σεισμός*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Γκράμσι, Α. (2005). *Για τον Μακιαβέλι*. Αθήνα: Εκδόσεις Ηριδανός.
- Δραγασάκης, Γ. (2012). Ποιά έξοδος; Από ποιά κρίση; Με ποιές δυνάμεις; Αθήνα: Εκδόσεις Ταξιδευτής.
- Κοτρωνάκη, Λ. (2015). *Η Θεωρία της Συγκρουσιακής Πολιτικής στην Πράξη των Κοινωνικών Κινήματων: Το Κίνημα ενάντια στη Νεοφιλελεύθερη Παγκοσμιοποίηση: Ελλάδα, 2000 – 2006*. [Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο]. Αθήνα.
- Κοτρωνάκη, Λ. (2018). Από τον δρόμο στο Κοινοβούλιο: Οι τοπογραφίες της διαμαρτυρίας και ο ΣΥΡΙΖΑ στα χρόνια της κρίσης, 2009-2015. Στο Ν. Σερντεδάκης & Τομπάζος (Επιμ.), *Όψεις της Ελληνικής κρίσης. Συγκρουσιακός κύκλος διαμαρτυρίας & θεσμικές εκβάσεις*, (σσ.135-177). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

- Λάσκος, Χ., & Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος Δ. (2020). *Ο ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση (2015-2019): Η αριστερά*; Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Λάσκος, Χ. (2020). Να πληρώσουν οι πλούσιοι; Η φορολογική πολιτική υπό τη διακυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ. Στο Χ. Λάσκος & Δ. Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος (Επιμ.), *Ο ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση (2015-2019): Η αριστερά*; (σσ. 83-97). Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Λάσκος, Χ., & Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος, Δ. (2020). Είναι καλό να κυβερνάει η αριστερά; Στο Χ. Λάσκος & Δ. Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος (Επιμ.), *Ο ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση (2015-2019): Η αριστερά*; (σσ. 17-44). Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Μηλιός, Γ. (1996). *Ο Μαρξισμός ως Σύγκρουση Τάσεων*. Αθήνα: Εναλλακτικές Εκδόσεις.
- Μηλιός, Γ., & Σωτηρόπουλος, Δ. (2011). *Ιμπεριαλισμός, Χρηματοπιστωτικές Αγορές, Κρίση*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- Μηλιός, Γ. (2014). Από την κρίση στην κυβέρνηση της αριστεράς: Η στρατηγική των αναγκών. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.
- Μπαλιμπάρ Ε. (1978). *Η δικτατορία του προλεταριάτου*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Μπαλάφας, Γ. (2012). *20 χρόνια χρειάστηκαν - Το χρονικό του εγχειρήματος του Συνασπισμού*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- Μπελαντής, Δ. (2014). *Αριστερά και εξουσία. Ο «δημοκρατικός δρόμος» προς τον σοσιαλισμό*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Μπερλίνγκουερ, Ε. (1977). *Ιστορικός Συμβιβασμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Μπετελέμ, Σ. (2010). Οι ταξικοί αγώνες στην ΕΣΣΔ – 1η περίοδος 1917-1923, τ. Α'. Αθήνα: Κουκκίδα. Σ.
- Νταβανέλος, Α. (2020). Πώς φτάσαμε ως εδώ; Στο Λάσκος, Χ. και Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος Δ. (Επιμ.), *Ο ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση (2015-2019): Η αριστερά*; (σσ. 411-422). Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Οικονομάκης, Γ., Ζησιμόπουλος, Γ., Κατσορίδας, Δ., Κόλλιας, Γ. & Κρητικίδης, Γ. (2015). *Η ταξική διάρθρωση και η θέση της εργατικής τάξης στην ελληνική κοινωνία*. Ανακτήθηκε από το <https://oiye.gr/wp-content/uploads/2016/05/MELETH-41.pdf>
- Πουλαντζάς, Ν. (2008). *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*, Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.

- Πουλαντζάς, Ν. (1975). *Πολιτική εξουσία και κοινωνικές τάξεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Σερντεδάκης, Ν. (2018). Η διαμαρτυρία στην Ελλάδα της Κρίσης 2009-2014. Στο Ν. Σερντεδάκης & Τομπάζος (Επιμ.), *Όψεις της Ελληνικής κρίσης. Συγκρουσιακός κύκλος διαμαρτυρίας & θεσμικές εκβάσεις*, (σσ.285-326). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Σερντεδάκης, Ν., & Κουφίδη, Μ. (2018). Συγκρουσιακός και εκλογικός κύκλος στην Ελλάδα της κρίσης. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 44(1), 7-30.
- Σεφεριάδης, Σ. (2006). Συγκρουσιακή πολιτική, συλλογική δράση, κοινωνικά κινήματα: Μια αποτύπωση, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης* 27, 7-43.
- Σεφεριάδης, Σ. (2018). Κόμματα και κινήματα χωρίς την πολιτική; Το μοντέλο του «κόμματος καρτέλ» υπό το φως της εμπειρίας του ΣΥΡΙΖΑ. Στο Ν. Σερντεδάκης & Τομπάζος (Επιμ.), *Όψεις της Ελληνικής κρίσης. Συγκρουσιακός κύκλος διαμαρτυρίας & θεσμικές εκβάσεις*, (σσ.178-221). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Σούζας, Ν. & Ηλιόπουλος, Χρ. (2018). Οι αγανακτισμένοι των πλατειών. Στο Ν. Σερντεδάκης & Τομπάζος (Επιμ.), *Όψεις της Ελληνικής κρίσης. Συγκρουσιακός κύκλος διαμαρτυρίας & θεσμικές εκβάσεις*, (σσ.327-349). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Σταθάκης, Γ. (2010). Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας: μια ιστορική ματιά. *Σύγχρονα Θέματα*, 108.
- Τσακαλώτος, Ε. (2011). Η ελληνική οικονομική κρίση. Στο Βλάχου Α., Θεοχαράκης Ν., Μυλωνάκης Δ., Επιστημονική εταιρεία πολιτικής οικονομίας (2011) *Οικονομική κρίση και Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Τσε Τουνγκ, Μ. (1990). *Για τις αντιθέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Α/Συνέχεια.
- Harnecker, M. (2007). *Πραγματοποιώντας το Αδύνατο: Η αριστερά στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Lebowitz, M. (2009). *Οικοδομήστε τον τώρα, Λόγος για το σοσιαλισμό του 21ου αιώνα*. Αθήνα: The monthly Review Imprint.

Πηγές

- Antonakopoulos. (2015, 19 Ιανουαρίου). *Τι υπόσχονται ΝΔ και ΣΥΡΙΖΑ για τους φόρους στα ακίνητα*. Διαθέσιμο στο <https://www.antonakopoulos.gr/post/ti-yposhontai-nd-kai-syriza-gia-toys-foroys-sta-akinita>
- Δραγασάκης, Γ. (2012, 9 Σεπτεμβρίου). Ο ΣΥΡΙΖΑ πρέπει να συνεχίσει πιο εντατικά τη βίαιη ωρίμανσή του. Διαθέσιμο στο: <https://dragasakis.gr/sinentefxi-stin-efimerida-tipos-tis-kiriakis-o-siriza-prepei-na-sinexisei-pio-entatika-ti-viaii-orimansi-tou/>
- Δραγασάκης, Γ. (2014, 21 Ιουνίου). Απολογισμός Επιτροπής Προγράμματος που παρουσιάστηκε στην Κ.Ε. ΣΥΡΙΖΑ από τον επικεφαλής της Επιτροπής Προγράμματος, Γιάννη Δραγασάκη, Διαθέσιμο στο: <https://dragasakis.gr/apologismos-tis-epitropis-programmatos-pou-parousiasthike-sti-sinedriasi-tis-ke-siriza-apo-ton-epikefalas-tis-epitropis-programmatos-g-dragasaki/>
- ΕΦΣΥΝ, (2016, 19 Νοεμβρίου). *Οι Έλληνες ζουν πάνω από τις δυνατότητές τους*. Διαθέσιμο στο https://www.efsyn.gr/oikonomia/elliniki-oikonomia/90457_oi-ellines-zoyn-pano-apo-tis-dynatotites-toys
- Η Αυγή. (2014, 17 Ιουνίου). *Από τη νίκη στην ανατροπή: για τις εκλογές και την επόμενη μέρα του ΣΥΡΙΖΑ. Κείμενο 53 στελεχών*. Διαθέσιμο στο https://www.avgi.gr/arheio/101224_apo-ti-niki-stin-anatropi-gia-tis-ekloges-kai-tin-epomeni-mera-toy-syriza-keimeno-53
- Ιωακείμογλου, Η. & Μηλιός, Γ. (1991). Η έννοια της κρίσης υπερσυσσώρευσης στο «Κεφάλαιο» του Καρλ Μαρξ. *Θέσεις*, 36. Διαθέσιμο στο https://www.theseis.com/index.php?option=com_content&view=article&id=346:category-346&catid=80&Itemid=113
- Κοψίνης, Χρ. (2012, 9 Μαρτίου). *Στο 21% εκτινάχθηκε το ποσοστό ανεργίας τον Δεκέμβριο του 2011*. Διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/economy/local/452525/sto-21-ektinachthike-to-pososto-anergias-ton-dekemvrio-toy-2011/>
- ΚΚΕ. (2000). *16ο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας*. Διαθέσιμο στο <https://www.kke.gr/arxes-stoxoi/sinedria/16o-synedrio/>
- ΚΚΕ. (2004). *17ο Συνέδριο Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας*. Διαθέσιμο στο <https://www.kke.gr/arxes-stoxoi/sinedria/17o-synedrio/>

- Λάσκος, Χ., Παπαδόπουλος, Χ. & Τσακαλώτος, Ε. (2007, 25 Νοεμβρίου). Αριστερά και διακυβέρνηση [Ένθετο], *Εντός Εποχής*, 13.
- Λαπατσιώρας, Σ., & Μηλιός, Γ. (2014, 9 Ιουνίου) Ο ΣΥΡΙΖΑ σε σταυροδρόμι. Διαθέσιμο στο: <http://www.jmilios.gr/%CE%BF-%CF%83%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%B6%CE%B1-%CF%83%CE%B5-%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CE%B4%CF%81%CF%8C%CE%BC%CE%B9-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7/>
- Μαυρή, Γ. (2012a, 13 Μαΐου). *Οι εκλογές της 6ης Μαΐου 2012 και το τέλος του μεταπολιτευτικού δικομματισμού*. Διαθέσιμο στο <https://www.mavris.gr/3090/ekloges-2012-telos-metapoliteftikou-dikommatismou/>
- Μαυρή, Γ. (2012b, 19 Μαΐου). *Εκλογές της 17ης Ιουνίου: Η αποφασιστική καμπή της αντιπαράθεσης*. Διαθέσιμο στο <https://www.mavris.gr/3100/new-elections-dynamics/>
- Μαυρή, Γ. (2016-17). Άνοδος και Πτώση. Η εκλογική επιρροή του ΣΥΡΙΖΑ πριν και μετά το Δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015. *Τετράδια*, 66-67. Διαθέσιμο στο https://www.mavris.gr/4876/rise_and_fall/#_ftnref6
- Μαυρή, Γ. (2014, 21 Ιουνίου). Τρεις προϋποθέσεις για μία βιώσιμη εκλογική νίκη της αριστεράς. Διαθέσιμο στο <https://www.mavris.gr/4128/eklogiki-niki-aristeras/>
- Μηλιός, Γ. (1990). Από τη «συντριβή της κρατικής μηχανής» στην «κρίση και μετεξέλιξη του κράτους» (Η θεωρητική τομή στο έργο του Ν. Πουλαντζά). Διαθέσιμο στο: http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&view=article&id=281:category-281&catid=86&Itemid=113
- Μηλιός, Γ. (2015a, 19 Μαΐου). *Εμμονή στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ*. Διαθέσιμο στο: <https://jamilios.gr/emmoni-sto-programma/>.
- Μηλιός, Γ. (2015b, 26 Φεβρουαρίου). *Μόνη διέξοδος η φυγή προς τα εμπρός*. Διαθέσιμο στο: <https://jamilios.gr/%CE%BC%CF%8C%CE%BD%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%AD%CE%BE%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%82-%CE%B7-%CF%86%CF%85%CE%B3%CE%AE->

- [%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%B1-%CE%B5%CE%BC%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%82/](#)
- Μηλιός, Γ. (2015c, 22 Ιουλίου). *Όμως υπήρχε εναλλακτική λύση*. Διαθέσιμο στο <https://jmilios.gr/ki-omws-ypirxe-enallaktiki-lysi/>
- Μηλιός, Γ. (1990). Από τη "συντριβή της κρατικής μηχανής" στην "κρίση και μετεξέλιξη του κράτους". *Θέσεις*, 30. Διαθέσιμο στο www.theseis.com/index.php?option=com_content&view=article&id=281:category-281&catid=86&Itemid=113
- Μπουρνούς, Γ. (2013, 12 Ιουλίου). *12 χρόνια από τις μέρες που νικήσαμε το φόβο: Χρονολόγιο των διεθνών διαδηλώσεων της Γένοβα*. Διαθέσιμο στο: <https://barikat.gr/content/12-hronia-apo-tis-meres-poy-nikisame-fovo-hronologio-ton-diethnon-diadiloseon-tis-genova>
- Νταβανέλος, Α. (2015, 11 Δεκεμβρίου). *Πρώτες σκέψεις για έναν απολογισμό της πορείας μας στον ΣΥΡΙΖΑ*. Διαθέσιμο στο <https://rproject.gr/article/protes-skepseis-gia-enan-apologismo-tis-poreias-mas-mesa-ston-syriza>
- Παπαδάτος – Αναγνωστόπουλος Δ. *Ασυνέχεια και αριστερή αντιπολίτευση στο κράτος*.
- Πουλαντζάς, Ν. & Weber, H. (1989). *Το κράτος και η μετάβαση στο σοσιαλισμό*. *Θέσεις*, 27. Διαθέσιμο στο www.theseis.com/index.php?option=com_content&view=article&id=252&Itemid=29
- Public issue. (2012, 13 Μαΐου). *Εκλογές 2012. Η ακτινογραφία της ψήφου*. Διαθέσιμο στο https://www.publicissue.gr/koinwniko_profil-sunoxes/
- ΣΥΝ (χ.χ.). *Πλαίσιο αρχών και κατευθύνσεων. Κεφάλαιο III: Η κρίση και η απάντηση της Αριστεράς*. Διαθέσιμο στο <http://www.syn.gr/programma/a.htm>
- ΣΥΝ. (2004). Πολιτική απόφαση 4ου Συνεδρίου του Συνασπισμού της αριστεράς των κινημάτων και της οικολογίας, Αθήνα, 9-12 Δεκεμβρίου. Διαθέσιμο στο: www.syn.gr/downloads/apofasi4ou.pdf
- ΣΥΝ. (2009a). *Για την Αριστερά του 21^{ου} αιώνα. Η συμβολή του ΣΥΝ στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ. Μέρος Πρώτο. Κεφάλαιο III: Η κρίση και η απάντηση της Αριστεράς*. Διαθέσιμο στο <http://www.syn.gr/programma/programma.htm>
- ΣΥΝ. (2009b, 13 Φεβρουαρίου). *Ομιλία Γιάννη Δραγασάκη στο διαρκές συνέδριο του Συνασπισμού*. Διαθέσιμο στο <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=13549>
- ΣΥΝ. (2010a, 4 Ιουνίου). *Ομιλία του Φώτη Κουβέλη στο 6ο Συνέδριο του ΣΥΝ*. Διαθέσιμο στο <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=19337>

- ΣΥΝ. (2010b, 20 Ιουλίου). Απόφαση της Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής του Συνασπισμού (συνεδρίαση 16-17/7/2010). Διαθέσιμο στο www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=19789
- ΣΥΝ. (2010c, 12 Ιουνίου) Ομιλία Τσίπρα στην κεντρική πολιτική επιτροπή του ΣΥΝ.
- ΣΥΝ. (2010d, 7 Ιουνίου) Πολιτική Απόφαση 6ου Συνεδρίου ΣΥΝ. Διαθέσιμη στο: <http://www.syn.gr/6osynedrio/polapofasi.pdf>
- ΣΥΝ. (2011a, 15 Φεβρουαρίου). *Απόφαση της Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής του ΣΥΝ (12-13.2.2011)*. Διαθέσιμο στο www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=22121
- ΣΥΝ. (2011b, 31 Μαΐου). Απόφαση της Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής του ΣΥΝ. Διαθέσιμο στο www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=23312
- ΣΥΝ. (2011c, 2 Οκτωβρίου). Απόφαση της κεντρικής πολιτικής επιτροπής του ΣΥΝ. Διαθέσιμο στο www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=24573
- ΣΥΝ. (2011 d, 15 Φεβρουαρίου) Απόφαση της κεντρικής πολιτικής επιτροπής του ΣΥΝ.
- ΣΥΝ. (2012a, 17 Ιουνίου) Πρόγραμμα του Σύριζα Ενωτικό Κοινωνικό Μέτωπο. Διαθέσιμο στο: <http://www.syn.gr/gr/tmima.php?gl=el&page=122>.
- ΣΥΝ. (2013, Μάρτιος). Πολιτική Απόφαση 7^{ου} Συνεδρίου Νεολαίας Συνασπισμού.
- ΣΥΝ. (2021, 15 Μαΐου). *Συνέντευξη τύπου εκπροσώπων του "Χώρου Διαλόγου και κοινής δράσης της αριστεράς*. Διαθέσιμο στο: <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=2664>
- ΣΥΡΙΖΑ. (2007, 2 Φεβρουαρίου). *Δήλωση Αλ. Αλαβάνου μετά τη λήξη της ψηφοφορίας για τη Συνταγματική Αναθεώρηση*. Διαθέσιμο στο <https://www.syriza.gr/article/id/32898/DHLWSH-AL.-ALABANOY-meta-th-lhksh-ths-pshfoforias-gia-th-Syntagmatikh-Anathewrhsh.html>
- ΣΥΡΙΖΑ (2012, 17 Δεκεμβρίου) Απόφαση Πανελλαδικής Συνδιάσκεψης ΣΥΡΙΖΑ-ΕΚΜ. Διαθέσιμο στο: https://syriza-nafpaktias.blogspot.com/2012/12/blog-post_4374.html
- ΣΥΡΙΖΑ (2013, Ιούλιος). Πολιτική Απόφαση 1^{ου} (Ιδρυτικού) Συνεδρίου ΣΥΡΙΖΑ, Διαθέσιμο στο: <https://www.syriza.gr/article/id/32409/Politikh-Apofash-1oy-Idrytikoy-Synedrioy.html>
- ΣΥΡΙΖΑ (2014, 13 Σεπτεμβρίου) Ομιλία του Προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ Αλέξη Τσίπρα στη Θεσσαλονίκη. Διαθέσιμο στο <https://www.syriza.gr/article/id/57965/OMILIA-TOY-PROEDROY-TOY->

SYRIZA-ALEKSH-TSIPRA-STO-SYNEDRIAKO-KENTRO-I.-BELLIDHS-
ThESSALONIKH-13-9-2014.html

Τσίπρας, Α. (2014). *Συζήτηση για τον προϋπολογισμό 2014* [Video]. Διαθέσιμο στο:
<https://www.youtube.com/watch?v=GoH6UhtD6xg&t=27s>

Bank of Greece. (2010). *The Bank of Greece Report on Monetary Policy 2009-2010*.
Διαθέσιμο στο <https://www.bankofgreece.gr/en/news-and-media/press-office/news-list/news?announcement=3709adc7-d5bd-4ad8-9560-97540683239e>

Lebowitz, M. A. (2015, August 2) Social Democracy or Revolutionary Democracy: Syriza and Us, *The Bullet, Socialist Project, e-bulletin No 1149*. Διαθέσιμο στο
<http://www.socialistproject.ca/bullet/1149.php>

International Monetary Fund. (2010). IMF Survey: Europe and IMF Agree €110 Billion Financing Plan With Greece. Διαθέσιμο στο
<https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/socar050210a>